

Høgskulen på Vestlandet

Masteroppgåve 30 studiepoeng

MASO590-0-2024-VÅR-FLOW assign

Predefinert informasjon

Startdato: 24-05-2024 09:00 CEST
Sluttdato: 07-06-2024 14:00 CEST
Eksamensform: Masteroppgave
Termin: 2024 VÅR
Vurderingsform: Norsk 6-trinns skala (A-F)
Flowkode: 203 MASO590 1 O 2024 VÅR
Intern sensor: (Anonymisert)

Deltaker

Kandidatnr.: 113

Informasjon fra deltaker

Antall ord *: 21574

Egenerklæring *:

Ja

Jeg bekrefter at jeg har
registrert

oppgavetittelen på

norsk og engelsk i

StudentWeb og vet at

denne vil stå på

vitnemålet mitt *:

Ja

Gruppe

Gruppenavn: (Anonymisert)
Gruppenummer: 1
Andre medlemmer i gruppen: Deltakeren har innlevert i en enkeltmannsgruppe

Jeg godkjenner avtalen om publisering av masteroppgaven min *

Ja

Er masteroppgaven skrevet som del av et større forskningsprosjekt ved

Nei

Er masteroppgaven skrevet ved bedrift/virksomhet i næringsliv eller of

Nei

MASTEROPPGAVE

Dilemmaet i tvangsutøvelse: Hvordan ansatte erfarer og reflekterer rundt bruk av tvang og makt i rusbehandling på barnevernsinstitusjon

The coercion dilemma: How employees experience and reflect on the use of coercion in child welfare institutions with drug treatment

Sandra Samuelsen: kandidatnummer 113

Master i Sosialvitenskap

Fakultet for helse- og sosialvitenskap/Institutt for velferds og deltaking/Barnevernsarbeid

Veileder: Bjørnar Błaalid

Antall ord: 21574

Dato for innlevering: 07.06.2024

Forord

Takk til alle som har gjort denne masteroppgaven mulig. Det er med stod glede og ydmykhet at jeg presenterer denne masteroppgaven, som representerer et avsluttet kapittel, og starten på noe nytt. Gjennom denne oppgaven har jeg hatt privilegiet av å fordype meg i et emne som opptar meg sterkt, og jeg håper at mitt arbeid vil bidra til økt forståelse og innsikt innenfor dette feltet. Jeg ønsker å rette en hjertelig takk til veilederen min for verdifull veiledning, støtte og innsikt gjennom hele prosessen med å utforme og gjennomføre denne oppgaven. Videre vil jeg takke alle informantene som har delt sine erfaringer, kunnskaper og perspektiver i løpet av denne studien. Deres bidrag har vært uvurderlig og har bidratt til å berike analysen og drøftingene i oppgaven. Jeg vil også rette en takk til mine nærmeste venner og familie for deres ubetingede støtte, oppmuntring og forståelse gjennom denne krevende prosessen. Deres tro på meg har virkelig hjulpet meg gjennom denne prosessen.

Til slutt ønsker jeg å takke institusjonen min for å tilrettelegge for et godt læringsmiljø og for å gi meg muligheten til å utforske mitt interessefelt på en dypere måte.

Jeg håper at denne oppgaven vil bidra til videre forskning og diskusjon innenfor dette feltet, og jeg ser frem til å fortsette å bidra til denne viktige dialogen i fremtiden.

Sammendrag

Forskningsprosjektet belyser de ulike erfaringene de ansatte på barnevernsinstitusjoner for rusbehandling har med utøvelse av tvang. Det kastes også lys over hvordan de opplever utfordringer knyttet til utøvelsen av tvang og forutsetningene det kan ha for en god praksis. Den overordnede problemstillingen er: *Hvilke erfaringer har de ansatte i arbeid med bruk av tvang i rusbehandling på barnevernsinstitusjon, og hvordan kan tvang utøves på en forsvarlig måte?*

Forskningsprosjektet undersøker også de følgende underproblemstillingene som vil bli drøftet opp mot relevant forskning og teori, samt gjennom et systemisk perspektiv:

- *Hvordan erfarer og forstår informanten tvangsutøvelse i rusbehandling gjennom den institusjonelle hverdagen?*
- *Hvordan kan informantenes forståelse av barnet og egen rolle, påvirke utøvelsen av tvang?*
- *På hvilken måte erfarer informantene tvang i lys av relasjon og overordnede styringsrammer?*

Studien har blitt utført ved bruk av en kvalitativ tilnærming, gjennom en kontekstuell forståelse, med et metodisk rammeverk inspirert av Grounded theory. Det erfaringsinnhentede datamaterialet bygger på syv semistrukturerte intervjuer av tre kvinnelige-, og fire mannlige informanter, som beskriver sine opplevelser og tolkninger av makt og tvang i et rusbehandlingsperspektiv. Videre er datamaterialet analysert og kodet etter de tre fasene i Grounded theory – åpen, selektiv og teoretisk, ved hjelp av en konstant komparativ analyse av datamaterialet. Funnene er diskutert opp mot skjønnsutøvelse i lys av ulike barnesyn, samt gjennom maktperspektiver som Foucaults governmentalisme og Goffmanns totale institusjon maktperspektiver. Resultatene viser til at tvangsutøvelse er en hårfin balanse av forståelsen av barnets beste og dets beslutningskompetanse. Hovedkonklusjonen er at anvendelsen av tvang i rusbehandling er en stor påkjennelse for utøverne på den ene siden og mottakerne på den andre. Mange av de ansatte uttrykte et ønske om at den følelsesmessige bearbeidelsen i etterkant av utfordrende hendelser, ble vektlagt i større grad av arbeidsplassen. Likeledes ble det fremmet et ønske om et større fokus på mulighetene for et kontinuerlig faglig påfyll, i tråd med at man skal kunne utvikle seg som fagpersoner i takt med det stadig endrende

kunnskapsbildet – til tross for en travel hverdag. Dette fremkom i lys av mangler i de allerede eksisterende «kunnskapspakkene».

Abstract

The research project sheds light on the various experiences of practitioners at child welfare institutions for substance abuse treatment with the use of coercion. The study also highlights the perceived challenges associated with coercion and the prerequisites for good practice. The overarching research question is: What experiences do the staff have with the use of coercion in substance abuse treatment at child welfare institutions, and how can coercion be used in a responsible manner?

The research project also examines the following sub-questions:

- How do the informants experience and understand the exercise of coercion in substance abuse treatment through the institutional everyday life?
- In what way do the informants experience coercion in light of the interactionist perspective?
- How can the informants' understanding of the child and their own role influence the exercise of coercion?
- In what way do the informants experience coercion in light of relationships and overarching governance frameworks?"

The study has been conducted using a qualitative approach, through a contextual understanding together with a methodological framework inspired by Grounded Theory. The experiential data material is based on seven semi-structured interviews with three female and four male informants, describing their experiences and interpretations of power and coercion from a substance abuse treatment perspective. Furthermore, the data material has been analyzed and coded according to the three phases of Grounded Theory - open, selective, and theoretical - through constant comparison and analysis of the data material. The findings are discussed in relation to Foucault and Goffman's perspectives on power, as well as discretion in light of various views on children. The results indicate that the exercise of coercion is a delicate balance between understanding the best interests of the child and its decision-making capacity.

The main conclusion is that the application of coercion in substance abuse treatment is a significant strain on both the practitioners and the recipients. Many of the practitioners expressed a desire for greater emphasis on emotional processing following challenging events by the workplace. Similarly, there was a desire for a greater focus on the opportunities for continuous professional development, in line with the need to develop as professionals in line with the ever-changing landscape of knowledge - despite a busy everyday life. This emerged in light of deficiencies in the already existing "knowledge packages".

Innholdsfortegnelse

Forord	2
Sammendrag	3
Abstract	4
Kapittel 1: Innledning	9
1.1 Tema	9
1.2 Kontekstualisering av tvang rettet mot barnevernsbarn i norske rusbehandlingsinstitusjoner	10
1.3 Problemstilling og hensikt med studien:.....	13
1.4 Avgrensninger og definisjoner.....	14
1.5 Oppgavens oppbygning	14
Kapittel 2: Teoretisk bakteppe	15
2.1 Innledning.....	15
2.2 Tidligere forskning på tvang og rusbehandling i barneverninstitusjoner	15
2.3 Teoretisk tilnærming – Makt og kontrollperspektiv.....	19
2.3.1 Teorier på makt og kunnskap – Michel Foucault.....	20
2.3.2 Institusjonalisering – Erving Goffmans totale institusjon.....	21
2.3.3 Bakkebyråkratiet og diskresjonsutøvelse	21
2.3.4 Barnets beste i et komparativt perspektiv	23
2.3.5 Paternalisme – Autonomi.....	24
2.3.6 Profesjonsetikken.....	25
Kapittel 3: Metodisk innramming og forskningsdesign	26
3.1 Kunnskapssyn	26
3.2 Metodologi og metodevalg	26
3.2.1 Grounded theory	27
3.2.2 Dannelsen av ny teori	27
3.2.3 Metodens svakheter	28
3.3 Utvalg og rekruttering av deltakere:	28
3.3.1 Rekrutteringsprosessen	29
3.3.2 Utvalgets karakteristikker	29
3.3.3 Styrker og svakheter ved utvalg.....	30
3.3.4 Semistrukturerte digitale intervju som utgangspunkt.....	31
3.4 Transkribering og dataanalyse.....	31
3.5 Forskningsetiske overveielser og godkjenninger.....	35
3.6 Studiens reliabilitet og validitet.....	36
Kapittel 4. Funn og drøfting	37
4.1 Innledning.....	37
4.2 Den subjektive forståelsen av tvangsbruk.....	37
4.2.1 Innledning	37
4.2.2 Den subjektive forståelsen av tvang	37
4.2.3 Tvang og følelser	41
4.2.5 Den ansattes faglige autonomi og usikkerhet i rollen	44
4.2.6 Tillit, kontroll og omsorg.....	46

4.3 Informantenes forståelse av barnet	46
4.3.1 Innledning	46
4.3.2 Informantenes forforståelse	46
4.3.3 Informantenes ulike syn på barnet	49
4.4 Det mellommenneskelige perspektivet	52
4.4.1 Innledning	52
4.4.2 Den profesjonelle behandlerrollen versus omsorgsrollen	52
4.4.3 Kollegiale interaksjoner	55
4.4.4 Den ansattes handlingsrom og strukturelle utfordringer	57
4.4.5. Den diskursive makten i dokumentasjon	60
Kapittel 5. Avsluttende ord og implikasjoner for videre forskning	62
6.0 Referanseliste	64
Vedlegg 1. Informasjonsskriv	70
Vedlegg 2. Intervjuguide	70
Vedlegg 3. Sikt godkjenning	70

OVERSIKT OVER TABELLER

TABELLER

Tabell 3.1. Informantoversikt: utvalgets kjønn- og erfaringsfordeling.....	31
Tabell 3.2. Tabell med fremstilling av eksempelvis kodingsprosess.....	33
Tabell 3.3. Tabell med videre innblikk i kodingsprosessen.....	34

Kapittel 1: Innledning

En miljøterapeuts opplevelse:

[...] det er liksom ingenting som sier svart på hvitt at det vi gjør hjelper. Derfor er det så vanskelig, en må jo ha jobbet her gjennom et helt liv for å få vite hvordan det går med de som vi har hjulpet. Men det får vi jo ikke vite enda, for de har jo en lang vei å gå til de blir voksne.

Som miljøterapeut i barnevernsinstitusjon for rusbehandling, beskriver denne informanten, at noe av det mest utfordrende som hen kjenner på ved bruken av tvang, er usikkerheten og tvilen på om dette er den rette avgjørelsen for akkurat *denne* ungdommen. Det å ikke vite om bruken av tvangen i det store bildet, er med på å påvirke ungdommen i positiv eller negativ grad, i lys av utfordringene med rusmidler. Dette sitatet ble fremhevet, da det fanger essensen av denne studien. Tvangen er det sterkeste virkemiddelet man kan bruke i barnevernsinstitusjoner, og det er usikkert hvilke virkninger denne bruken har. Bruk av tvang krever tunge etiske overveielser, som gjør at det kontinuerlig oppstår etiske dilemma som må håndteres av miljøterapeutene – enten de vil eller ikke. Gjennom denne studien er derimot en ting sikkert og det er at bruk av tvang har holdt ungdommene i live i krevende situasjoner. Gjennom denne masteroppgaven, tas det sikte på å belyse de erfaringene ansatte i barnevernsinstitusjon har med bruken av tvang i rusbehandling, samt utfordringene som følger hånd i hånd.

1.1 Tema

Igjennom mitt møte med arbeid i barnevernsinstitusjon vinteren 2021, ble jeg introdusert for utøvelse av tvang i barnevernsinstitusjoner for rusbehandling av ungdom. Dette har gitt meg et innblikk og påvirket min forforståelse om tvangsutøvelse. Dette innebærer en forståelse av tvang som et svært omfattende og mangefasettert virkemiddel, som har stor innvirkning på ungdommenes, foresattes, og de ansattes liv. Gjennom bruken av tvang kan barnevernsinstitusjoner beskrives som en arena for alle de ulike uttrykkene som oppstår mellom makt og menneske, regler og følelser. Innenfor dette feltet blir det lovfestede utøvd, og makten mennesket innehar over et annet menneske, kommer til syne (Lillevik et al., 2020). Feltet kan bestå av omsorg, ivaretagelse og kjærlighet, men det kan også forekomme

maktmisbruk i form av overgrep, mishandling og krenkelse av allerede sårbare ungdommer. Lillevik trekker blant annet frem at en gradvis endring av kultur, sakte, men sikkert kan være med på å endre måten man handler på, der handlingene forsvares med rasjonelle begrunnelser (Lillevik et al., 2020). I verste fall kan dette føre til en de-humanisering av enkeltgrupper i samfunnet dersom man ikke kontinuerlig stopper opp og ser på helheten (Lillevik et al., 2020). I dette tilfellet vil enkeltgruppene være institusjonsbarna med rusutfordringer, som gjentatte ganger får sin atferd justert for være i tråd med samfunnets normer for hva som er normalisert atferd. Dette er en særdeles sårbar gruppe barnevernsbarn, som har gjennomgått alvorlige traumer i forbindelse med blant annet omsorgssvikt, seksuelle overgrep, overdoser, psykisk-, og fysisk vold. En tvangshandling overfor denne gruppen kan blant annet forsvares i at det er hensiktsmessig og nødvendig ut ifra omsorgsansvaret for å redde liv (bvl, 2021). På den andre siden er det derimot ikke alltid hensikten helliger midlet, og opplevelsene kan være krenkende overfor barnets personlige integritet.

1.2 Kontekstualisering av tvang rettet mot barnevernsbarn i norske rusbehandlingsinstitusjoner

Gjennom Nasjonal enhet for behandlingstiltak (NABE) blir ungdommer målgruppevurdert ved bruk av risikoscoren Youth Level of Service/Case Management Inventory (YLS/CM) (Bufdir, u.å.-a). Deretter blir kategoriserte inn i tre ulike målgrupper: atferd lav, atferd høy, eller alvorlig eller vedvarende rusmisbruk. Etter kategoriseringen blir de plasserte hos de respektive barnevernsinstitusjonene: omsorgsinstitusjon, akuttinstitusjon, eller behandlingsinstitusjon. Behandlingsinstitusjonene er igjen differensierte inn i atferdsinstitusjoner for lav-, eller høy risiko for problemutvikling, eller rusbehandlingsinstitusjon. Differensieringen er begrunnet i kunnskapen om risiko for negativ påvirkning mellom barn som har ulike atferdsvansker (Prop 133 L, 2020-2021, s. 47-67) Målgruppen kan også være preget av et differensiert og sammensatt bilde av utfordringer knyttet til atferdsvansker som kriminalitet og psykiske helseutfordringer, men behandlingen av rusavhengighet er hovedfokuset i en slik plassering (Bufdir, u.å.-a).

Misbruk av rusmidler blant ungdom er en betydelig samfunnsutfordring som krever tilpassede behandlingsstrategier (Kanestrøm, et. al., 2023). Samfunnet har gjennom historien utviklet seg i retningen av at mennesker med utfordringer knyttet til rusmidler skal få behandling, ikke straff (NOU 2023: 24, s. 140). Rusproblematikk har gått hånd i hånd med begrep som

avvikere, sosial ulikhet, moralsk forargelse, der det nåværende synet bærer preg av en anerkjennelse av rusproblematikken som et helseanliggende, men også om at «problemet» skal skjules (NOU 2023: 24, s. 140). Rusutfordringer er nesten alltid sammensatte av både sosiale, relasjonelle og helsemessige faktorer. Dersom du er voksen blir rusutfordringene definert som et helseforeliggende problem, men hos barn defineres dette som et atferdsproblem. Ansvar for rusbehandlingen av barn er i dag fordelt mellom barnevernet og helsetjenestene, med behandlingsopphold i barnevernsinstitusjoner (NOU 2023: 24, s. 140). Dette går derimot mot en endring ved at utvalget i NOU (2023:24), legger frem en anbefaling om å flytte rusbehandlingen av barn fra barnevernet til helsevesenet.

Tvang anses som et nødvendig element i rusbehandlingen på barnevernsinstitusjon for å verne om ungdommen, de ansatte og de andre beboerne. Hånd i hånd med bruk av tvang, reises det viktige etiske og juridiske spørsmål. En plassering i behandlingsinstitusjon kan føre til vellykket rehabilitering i form av rusfrihet og lovlidighet, tiltaket krever dog store økonomiske ressurser og det er ingen garanti for at ungdommene vil oppnå slik rehabilitering (Helgeland, 2007; Vik & Halså, 2022). Ut fra Backe-Hansens longitudinelle studie (2014) er dødeligheten hos barnevernsbarn innenfor målgruppen rus, høyere enn for barnevernsbarn med andre saksgrunnlag. Dette gjør denne gruppen til en spesielt utsatt gruppe når det gjelder sykkelighet og dødelighet. Dødsfall innenfor denne målgruppen er også høyere enn hos andre (Drange et al., 2022, s. 118).

Når barn oppholder seg på barnevernsinstitusjon, skal institusjonen yte forsvarlig omsorg og behandling (bvl, 2021, § 10-1). I dette foreligger det også at barna skal møtes hensynsfullt og med respekt for deres personlige integritet, samt en ivaretagelse av den enkeltes rettssikkerhet. De har også rett til vern om sin personlige integritet, rett på beskyttelse og omsorg (Bergsund & Nøkleby, 2023, s. 6; bvl, 2021). Dette innebærer blant annet spesifikke tvangstiltak som fysisk tvang, isolering i akutte faresituasjoner, kroppsvisitasjon, urinprøver undersøkelse av rom og eiendeler (Bergsund & Nøkleby, 2023, s. 6). Etter barnevernsloven (2021) er hovedregelen at barn ikke skal utsettes for tvang eller andre inngrep i deres personlige integritet med mindre det etter en helhetsvurdering er nødvendig i situasjonen i kraft av omsorgsansvaret, eller i kraft av akutte faresituasjoner (bvl, 2021, § 10–6). I barnevernsinstitusjoner innebærer helhetsvurderinger av barnets beste, arbeid etter mildeste inngreps prinsipp, i lys av nødvendighetsprinsippet, barnets beste, formålsprinsippet, forholdsmessighets prinsippet, og legalitetsprinsippet (NOU, 2023).

Årsrapporten fra Barne-, ungdom, og familiedirektoratet trekker frem en jevn nedgang av plasseringer i barnevernsinstitusjoner de siste årene, med et gjennomsnitt på 777 barn i 2022 (Bufdir, 2023, s. 139). Ved utgangen av 2022 var det 67 barn som mottok rusbehandling i barnevernsinstitusjoner (Gundersen et al., 2024)

De registrerte dataene knyttet til tvangsprotokoller er fra 2017- 2019, og er foreligger det en økning, der antallet på innsendte tvangsprotokoller til Statsforvalteren gikk fra 6655 til 7738 (Bergsund & Nøkleby, 2023, s. 15). Ut fra den tidligere trenden kan det tenkes at det utføres enda mer tvang i 2024, men det har igjen vært et større fokus på at tvang ikke skal utføres strukturert. De hyppigste registrerte tvangstypene i tidsrommet var rusmiddeltesting, tvang i akutte faresituasjoner og begrensinger i bevegelsesfriheten. Bruk av kroppsvisitasjon økte også, sammen med ransaking av rom og eiendeler (Bergsund & Nøkleby, 2023, s. 15). Den samme årsrapporten viser til at barn innenfor målgruppen rus med behandlingsgrad høy, er på totalt 141 barn (Bufdir, 2023, s. 88–90). Gruppen barn består av 14-18 åringer som er preget av sammensatte og omfattende utfordringer, med behov som av ulike grunner ikke har blitt dekket gjennom hjelpetiltak eller fosterhjem (Bufdir, 2023, s. 88). Denne utsatte gruppen har derfor ekstra behov for utviklingsstøtte, omsorg og behandling. Det er derimot manglende oversikt på hvor mange barn som faktisk er i rusbehandling i barnevernsinstitusjoner i skrivende øyeblikk (TV 2, 2024) .

I løpet av de siste årene har institusjonsbarnevernet blitt trukket frem i mediene. Dette blant annet i sammenheng med foreldres ulike ønsker og erfaringer med bruken av tvang i rusbehandlingen, samt alvorlige saker der ungdommer har tatt overdoser under barnevernets omsorg (Andersen, 2023; Moland, 2023; NRK, 2023). Det diskuteres blant annet at frihetsberøvelsen med et tvungent opphold i institusjon kan redde en ungdom, men på den andre siden er risikoen for å mislykkes også til stede (Vagle & Soggiu, 2023). Helse – og omsorgsministeren Ingvild Kjerkol har også omtalt seg om utfordringene tvangsbruk kan medføre. Dette blant annet muligheten for en økt risiko for rettighetsbrudd og identitetskrenkelser (Kjerkol, 2023). I den ferske rapporten fra Helsetilsynet (2023) fremkommer det en detaljert gjennomgang av ungdommene som har omkommet mens de har vært på institusjon, samt alvorlige hendelser knyttet til vold, brannstiftelser og overdoser. I de etiske dilemmaene som ble løftet frem, ble utfordringene og muligheten for å hindre ungdommene fra å rømme, problematisert. De måtte ta i bruk fysisk makt fra politiet under

tilbakeføring, og situasjonene fremstod som svært vanskelige for de ansatte og ikke minst ungdommene (Helsetilsynet, 2023, s. 28). Ansatte utsettes i denne sammenheng for vold og trusler i institusjonene, som også kan ses å prege bemanningen. Turnover tallene i barnevernsinstitusjoner fra 2022, har vært preget av høyt et sykefravær og et økende antall skademeldinger (Bufdir, 2023, s. 157). I barnevernloven § 5-11 siste ledd, er det også et krav om at institusjonen skal sørge for at de ansatte får nødvendig faglig veiledning og opplæring (bvl, 2021, § 5–11, siste ledd).

Utviklingen av barnevernet de siste årene belyser ikrafttredelsen av barnevernsreformen som har forsterket barnets rettigheter på institusjon, ved å delvis fastsette rettighetsforskriften (2011) med hjemmel i den nye barnevernsloven (2021, § 10). Barnevernsreformen har også medført nye lovkrav til kompetansen blant ansatte på institusjon, som kan være med på å styrke avgjørelsene knyttet til bruk av tvang (Bufdir, 2023, s. 88). Muligheten for grensesetting anses som en viktig del av omsorgen og støtten ansatte i barnevernsinstitusjon skal gi.

Det er utfordrende å si noe om virkningen av rusbehandling i behandlingsinstitusjon, og hvordan tvang påvirker prosessen på veg mot rusfrihet. Bufetats årsrapport legger frem at behandlingen av målgruppen, har hatt en redusert virkning knyttet til risikofaktorer som måleparameter (Bufdir, 2023). Nasjonal enhet for behandlingstiltak (NABE) kartlegger risikofaktorer før og etter inntak, og måler virkning av behandling etter dette. Det legges frem at virkningen av opphold i behandlingsinstitusjoner for rus-målgruppen har opp, ved at det i 2021 var det 78 prosent med lavere risikonivå ved utskrivning, sammenlignet med 65 prosent i 2022. Antall kartlegginger har derimot gått ned fra 97 til 49 i den samme tidsperioden, og gir derfor sammenligningen av nivå av risiko, mindre grad av validitet (Bufdir, 2023) .

1.3 Problemstilling og hensikt med studien:

Formålet med studien er å utforske de ansattes erfaringer med bruk av tvang i rusbehandling av ungdommer på barnevernsinstitusjoner, samt å belyse utfordringer og forutsetningene for god tvangsutøvelse. Den overordnede problemstillingen vil nøye undersøke de ansattes erfaringer av tvangsbruk, for å bidra til en mer etisk tilnærming til rusbehandling for ungdommer. *Hvilke erfaringer har de ansatte i arbeid med bruk av tvang i rusbehandling på barnevernsinstitusjon, og hvordan utøve tvang på en forsvarlig måte?*

For å styre analysen er det valgt å spesifisere tre underproblemstillinger. Disse spørsmålene ble utformet i løpet av forskningsprosessen, og er empirisk basert på den overordnede problemstillingen som oppgaven bygger på. De tre følgende underproblemstillingene er: *Hvordan erfarer og forstår informantene tvangsutøvelse gjennom rusbehandling i den institusjonelle hverdagen? Hvordan kan informantenes forståelse av barnet og egen rolle, påvirke utøvelsen av tvang? På hvilken måte erfarer informantene tvang i lys av relasjon og overordnede styringsrammer?*

1.4 Avgrensninger og definisjoner

Studien vil avgrenses til å fokusere på ansattes erfaringer med tvang i rusbehandling på barnevernsinstitusjoner med ungdommer i alderen 14-18 år, med plasseringsgrunnlag § 6-1 og § 6-2, jf. barnevernsloven (2021). *Tvang* avgrenses her som tvangsutøvelse som protokollføres i barnevernsinstitusjoner, i henhold til Lov om barnevern (2021): bruk av tvang i akutte faresituasjoner (§ 10-7), kroppsvisitasjon og undersøkelse av rom, eiendeler, brev og pakker (§ 10-8), utvidet adgang til innskrenkning av bevegelsesfrihet (§ 10-9), rusmiddeltesting (§ 10-10), inndragning av farlige gjenstander (§ 10-11), tilbakeføring ved rømning (§10-12). Med rusbehandling menes det i denne sammenheng behandlingen ungdommene kategorisert i målgruppen rus, mottar på behandlingsinstitusjoner innenfor barnevernet. Dette er tverrfaglig spesialisert behandling (TSB), som innebærer metodikkene *ruskollektivenes behandlingsmetodikk og læringsbasert rusbehandling (LBR)* (Gundersen et al., 2024, s. 29).

1.5 Oppgavens oppbygning

Oppgaven er inndelt i totalt fem kapitler, der det førstkommende kapitlet som følger denne innledningen, er *kapittel 2*. Her vil den teoretiske innrammingen av studien presenteres, det det forskningsvitenskapelige bakteppet innenfor studiens relevans, legges frem først. Deretter vil det presenteres ulike teorier i lys av makt, som Foucaults perspektiver på makt gjennom diskursmakt og governmentality, Goffmans (1961) syn på makt gjennom den totale institusjon, samt Lipskys teori om bakkebyråkratiet. Annen relevant teori innenfor studiens problemstilling, er Molanders persektiv på diskresjonsutøvelse og Gilberts forståelse av beskyttelsen av barnet i et barnevernsfaglig arbeid. I *kapittel 3*, vil den metodiske innrammingen og det valgte forskningsdesignet for studien, fremlegges. Her vil det redegjøres

for forskningsprosessen, metodologiske aspekter, analyseprosessen, begrunnelser for utvalget og etiske overveielser. I oppgavens *kapittel 4*, vil de analytiske funnene bli lagt frem og bli drøftet ved hjelp av et sett med empiriske spesifiserte forskningsspørsmål. I drøftingskapittel 4.2 undersøkes: *Hvordan erfarer og forstår informanten tvangsutøvelse gjennom rusbehandling i den institusjonelle hverdagen?* Videre vil drøftingskapittel 4.3 undersøke: *Hvordan kan informantenes forståelse av barnet og egen rolle, påvirke utøvelsen av tvang?* I drøftingskapittel 4.4 undersøkes: *På hvilken måte erfarer informantene tvang i lys av relasjon og overordnede styringsrammer?*

Kapittel 2: Teoretisk bakteppe

2.1 Innledning

Dette kapittelet omhandler studiens teoretiske bakteppe som anvendes videre i drøftingen av studiens resultater. Kapittelet vil først ta for seg det relevante kunnskapsgrunnlaget og forskningen med relevans til studiens forskningsspørsmål. Videre vil det redegjøres for den teoretiske tilnærmingen, som er utarbeidet fra dataanalysen.

Studien vil bygge på teorier knyttet til ulike teorier om makt, ved å anvende Lipskys (1980) teori om bakkebyråkrati, Goffmanns (1961) teori totale institusjon, samt Foucaults perspektiver på makt og kunnskap (1980, 2002). Molanders (2016) teorier om diskresjonsutøvelse benyttes for å belyse de ulike dimensjonene knyttet til hvordan profesjonsutøverne utøver skjønn. Videre blir Gilberts (2011) perspektiver på hvordan barnet blir beskyttet gjennom forskjellige orienteringer, gjort rede for. Studien vil også kort belyse hvordan profesjonsutøverne kan befinne seg i et krysspress, for å synliggjøre hvordan strukturer og systemer virker inn på avgjørelsene og dilemmaene profesjonsutøveren befinner seg i. Ved anvendelsen av Grounded theory, er teorigrunnet utarbeidet fortløpende gjennom forskningsprosessen.

2.2 Tidligere forskning på tvang og rusbehandling i barneverninstitusjoner

I dette avsnittet har jeg sammenfattet funn fra tidligere studier, vurdert styrker og svakheter ved eksisterende forskning og identifisert kunnskapshull, som denne studien vil adressere.

Ved å anvende søkemotorer for databaser for aktuell forskning, ble det innhentet en oversikt over tilgjengelig, aktuell forskning innenfor studiens tematikk.

Historisk sett har det vært lite forskning på barnevernsområder i Norge og internasjonalt, men de siste årene har dette vært i betraktelig endring. Forskningssøkene resulterte i få treff spesifikt innenfor tematikken tvangsbruk i rusbehandlingen hos ungdommer i barnevernsinstitusjoner. De siste årene har det derimot vært produsert mengder forskning innenfor bruken av tvang på barnevernsinstitusjoner i form av traumer og behandling. Her avdekkes det at tvangsformen og hyppigheten av tiltakene varierer mellom ulike jurisdiksjoner, og at de fleste barn under statlig omsorg opplever en form for tvang gjennom fysisk makt, fastholdelse, isolasjon eller begrensninger på bevegelse, kontakt eller kommunikasjon (De Valk et al., 2019; Henriksen & Øye, 2023; Roy et al., 2021).

Ulset og Tjelflaats (2012) og Forandringsfabrikkens (2019) forskning bidrar også til ungdommenes perspektiver på tvang. Her rapporteres det om ungdommenes forståelse om at tvang kan tider være nødvendig, men at tvangen avler tvang, fører til utrygghet, samt lede til skremmende og krenkende opplevelser. Barnevernsinstitusjoner med et høyere fokus på regler og rutiner fremfor å møte det enkelte barnet, bidro til mistrivsel og motstand blant ungdommene. Studien rapporterer omfattende bruk av tvang, som inndragelse av mobiltelefoner, tilbakeholding og fastholding i akutte faresituasjoner, og i forbindelse med forhindring av rømninger og håndtering av fysiske sinneutbrudd. Det konkretiseres her at ungdommer som er på vei til å skade seg selv eller andre eller som vil stikke av gårde for å ruse seg, *skal stoppes*. Men det er hvordan de skal stoppes som trekkes frem som problematisk.

I den systematiske kartleggingsoversikten over tvang og grensesetting fra Nøkleby et al. (2020) trekkes det blant annet frem at det er vesentlige mangler i forskningen hos denne målgruppen. Kanestrøm et al. (2023) har undersøkt de spesifikke behandlingsbehovene og karakteristikkene hos ungdommene plasserte på behandlingsinstitusjoner i Norge. Her rapporteres det komplekse behov innenfor flere kriminogene områder og høy forekomst av psykiske helseproblemer. Etter denne rapporten fremkommer det at det bør iverksettes tiltak for å redusere risikofaktorer i opprettholdelsen av kriminell og antisosial atferd. Studien har viktige kliniske implikasjoner for hvordan differensierte tjenester kan tilpasse behandlingstiltak til gruppebaserte behov og karakteristikker.

Reimes (2018) doktoravhandling er videre med på å belyse de nyere styringstrendene og de konkurrerende diskursene i institusjonsbarnevernet hos barn på tvang. Her konkluderes det med at diskursen om det uansvarlige barnet er fremtredende i materialet, sett opp mot diskursen om det kompetente barnet. Dette rapporteres å utfordre barnets rettigheter blant annet i forhold til medvirkning i egen behandling. Generelle rutiner, kontroll og inngripen legitimeres derimot opp mot barnas rusmisbruk og det å være i risiko.

Stemmen til barna og de institusjonsansatte, fremmes av Gundersen et al. (2024) og Havre (2024) i lys av studiens spesifikke tematikk, rusbehandling og tvang. Gjennom de nye NOVA-rapportene fra 2024, fremmes de ulike erfaringene ungdommene, institusjonsansatte og ansatte i statlig-, og kommunalt barnevern, har med rustiltak fra et samfunns-, og rettsvitenskapelig perspektiv. Det rapporteres at et rustiltak er et godt alternativ for ungdom i rusutfordringer og at mange slutter å ruse seg i oppholdstiden. Videre rapporteres det utfordringer med å finne den rette balanse mellom omsorg og tvang.

I forbindelse med rusbehandling rapporterer Vik og Halså (2022) overgangen hos ungdommer i rusbehandling til ettervern. Ungdommene kommer med et tydelig budskap om at ett år i behandling ikke er nok, når man sliter med alvorlige rusproblemer. Vik og Halså påpeker det kritikkverdige med at behandlingstiden for ungdom med disse typer problemer er kortet ned til normalt ett år eller mindre, og at oppfølgingstilbudet i etterkant er såpass mangelfullt (Paulsen et al., 2020).

En nyere metasyntese av kvalitative studier presentert av Henriksen og Øye (2023), beskriver og analyserer ungdommers opplevelser av tvang i institusjonelle sammenhenger som psykiatrisk omsorg, barnevern og ungdomsrettssystemet. Studien rapporterer at tvang er en tvetydig praksis, som hovedsakelig blir brukt for beskyttelses- og behandlingsformål, mens den ofte oppleves som straffende. Å anerkjenne tvangens tvetydighet kan bidra til en mer nyansert forståelse av praksis og erfaringer, noe som er nyttig for å redusere de skadelige effektene av tvang og styrke deltakende metoder innen omsorg og behandling. Studien rapporterer at det er behov for ytterligere forskning som fokuserer på å forstå påvirkningen tvang har på livet til unge i statlig omsorg, dette inkluderer etnografiske studier av lukkede institusjonelle rom og longitudinelle studier som følger ungdommer over tid og på tvers av institusjonelle kontekster.

Med barnet hele veien (NOU, 2023, s. 3) rapporterer internasjonal forskning som et tema som i stadig større grad burde integreres i tiltak for ungdom med alvorlige atferdsvansker, uten at dette forandrer tidligere kunnskap om virkningsfulle tiltak. I den internasjonale konteksten vises det til den nederlandske systematiske oversikten fra **de Valk et al. (2019)**. Her rapporteres de ulike forståelsene ansatte har av tvang/undertrykkelse i ulike ungdomsinstitusjoner. Det trekkes frem at institusjonene bør fokusere på ungdommens samtykke og motivasjon til å se egne utfordringer. Barn bør ha så mye frihet og autonomi de kan mestre, for å fremme læring og positiv utvikling. I Nederland er isolasjon kun tillatt dersom situasjonen medfører fare for seg selv eller andre. Det rapporteres at tvang ser ut til å ha negative konsekvenser og kan svekke den terapeutiske alliansen mellom ansatte og ungdom. Det rapporteres at når ansatte tror de kan kontrollere uønsket atferd hos ungdommen, og at det stammer fra svake ferdigheter, karakterbrister vil det minske sannsynlighet for at de behandler ungdommen med respekt. Empati rapporteres som nødvendig for å motvirke dehumanisering, som skjer oftere når det er liten kontakt mellom personer eller grupper. Dehumanisering fører til at ungdommens emosjonelle opplevelser og perspektiver ses som ugyldige, og deres identitet defineres av deres tilkortkommenheter. Dette øker sannsynligheten for mindre oppmerksomhet fra ansatte og sosial ekskludering. Rasjonalisering er en kognitiv forsvarsmekanisme som støtter evnen til å distansere seg fra urettferdighet. Dette kan skje gjennom forskjønnende begreper eller passiv omtale, som å omtale isolasjon som «time-out-rom».

Andersson og Överliens (2018) svenske artikkel rapporterer vanskeligheter med å nå ut til behandlingspersonell i forskning. De foreslår at personalets erfaringer med vold og hva de lærer av disse erfaringene må inkluderes mer systematisk i utviklingen og gjennomgangen av retningslinjer. Det rapporteres å være viktig og skape forståelse for frykten for vold. Dette plasserer institusjonen i en avgjørende posisjon. Viktigheten av dette ligger i det faktum at personalet snakker om sin eksponering for vold, men de snakker ikke om et voldelig miljø. Anderson argumenter for at institusjonen selv har et ansvar for å anerkjenne og gi opplæring om ulike former for vold og hvordan vold påvirker individet. Det trekkes frem hvordan konteksten av hjelpesituasjonen er med på å definere en voldssituasjon som hjelp, da dette skjer innenfor rammene på en behandlingsinstitusjon.

Ulset og Melheim (2013) rapporterer en generell enighet mellom ansatte og ledere om hva som utgjør tvang. De rapporterer dog om usikkerhet rundt grensen mellom naturlige

begrensninger og tvang. Ledere og ansatte uttrykker varierende oppfatninger om nødvendigheten og hensiktsmessigheten ved tvangstiltak. Dersom de ansatte har tid til relasjonsbygging, anses tvang som mindre hensiktsmessig da tryggheten øker og dette hjelper med å håndtere vanskelige situasjoner. Statlige institusjoner har jevnlig opplæring i fysisk tvang og lovver, som ikke rapporteres fra det private. Det rapporteres ulike oppfatninger om Fylkesmannen (Statsforvalteren) der noen fylker ses den på som kontroll- og rådgivende, mens kun som kontrollorgan hos andre. Omfang rundt faglig og etisk refleksjon om tvang varier. Noen ansatte ønsker mer bevisstgjøring og målrettet arbeid for å etablere en felles forståelse for å forebygge tvang. Det er ulike holdninger, ideologier og tenkemåter til bruk av tvang, avhengig av ideologier, der noen oppfatter det som unødvendig og andre som uunværlig. Atferdsinstitusjonene forsvarer tiltakene som nødvendige, mens det motsatte ligger i omsorgsinstitusjonene.

Gjennom å ha belyst forskningsbildet knyttet opp mot tvangsutøvelse, spesifikt på rusbehandlingsinstitusjoner for ungdommer, viser tidligere forskning til at kunnskap om ansattes meningskonstruksjon og forståelser av barnet kan være fruktbart for å forstå variasjoner i håndtering av tvang og barns rettigheter. Hvordan barnet forstås og den betydning bør være et tema for videre forskning på området (Reime, 2017). En refleksivitet og åpenhet rundt utøvelse av tvang, kan være med på å bedre hvordan prosessen oppleves for ungdommene, begrense uønskede situasjoner som oppstår ved bruk av tvang, og øke den enkeltes ansatts refleksivitet og forståelse ved utøvelse og manglende utøvelse av tvang.

2.3 Teoretisk tilnærming – Makt og kontrollperspektiv

For å kunne få en bedre overordnet forståelse til studiens problemstilling, er det viktig å belyse hvordan tvang kan utspille seg gjennom ulike kontrollstyringselementer, som gjør seg gjeldende på struktur- og på individnivå.

I begynnelsen av et institusjonsopphold for rusbehandling møter ungdommene tvang for første gang i plasseringsgrunnlaget, ved å bli plassert etter barnevernsloven, § 6-2 (2021). Det å bli plassert etter denne paragrafen, kan ses på som en ganske synlig strukturell makt. Blir du derimot plassert etter et samtykke, § 6-1, kan det tenkes å være en form for *skjult makt*, dersom samtykke ikke er reelt (bvl, 2021). Med andre ord foreligger det mye *makt* i en slik tvangsplassering.

En slik maktforståelse kan sies å være både positivt og negativt ladet. I denne forbindelse trekker Skau (2015, s. 32) frem negativt ladete ord som *maktmisbruk*, *maktmenneske*, *maktsyke* og motsatsen *avmakt*. Hun trekker derimot inn at slike tilfeller henger ofte sammen med at maktutøveren er ubevisst og uprofesjonell i sin rolle, og ikke forvalter makten på en konstruktiv og etisk forsvarlig måte. Makt kan derimot være positivt i den forstand at det noen ganger er nødvendig for å kunne hjelpe. Max Weber (1978, s. 53) definerer makt som: *Power is the probability that one actor within a social relationship will be in a position to carry out his own will despite resistance, regardless of the basis on which this probability rests*. I denne definisjonen foreligger det ingen negative eller positive ladninger, som etter Skaus forståelse kan være med på å åpne opp for mulighetene for det positive og det negative. Ser man videre på begrepet *hjelp*, er dette derimot et svært positivt ladet ord, der begrepet kan brukes for å tilsløre og legitimere maktmisbruk (Skau, 2015, s. 36). Hjelpere i den forstand kan også komme i lojalitetsklemmer mellom hva som forventes utøvd av høyere hold, fremfor det eksempelvis ungdommen ønsker. I følge Skau kan slike indre konflikter true hjelperens personlige integritet (Skau, 2015, s. 35). Denne formen for *krysspress* i motsetningsfylte forventninger kan oppleves som vanskelig å håndtere, og kan etter Ylvisaker og Rugkåsa (2020, s. 17) gi opplevelser av utilstrekkelighet og avmakt for hjelperen. Dette kan være opplevelser som at lovverket, eller institusjonens rammer i form av mangel på tid, kompetanse eller ressurser, er med på å innskrenke deres handlingsrom.

2.3.1 Teorier på makt og kunnskap – Michel Foucault

Foucaults teorier om makt, kan anses som svært nyttige i et makroperspektiv på hvordan makt er integrert i sosiale strukturer og relasjoner. Skaus beskrivelse av Michel Foucaults maktperspektiver, innebærer en utvikling av perspektiv fra strukturelt nivå, til hvordan maktutøvelse også kan vise seg i menneskers hverdag gjennom sosial kontroll (2015, s. 31–42). I dette maktperspektivet trekker Skau frem hvordan den *konstruerende makten* er med på å endre mennesker, gjennom profesjonsutøverens definisjon på korrekt oppførsel og handlemønstre. Foucault (Michel Foucault, 1999) trekker frem den konstruerende makten gjennom menneskets ønske om å kategorisere den komplekse virkeligheten. Denne konstruerende makten er vesentlig i *governmentality*, der Foucault (2002) fremhever begrepet som en særlig betydningsfull styringsform i det moderne og liberale samfunnet ved at identiteten til eksempelvis ungdommen, blir formet etter de rådende diskursene. Med andre ord gjennom utøverens overordnede maktfelt, som innebærer en *definisjonsmakt* fra

internaliserte diskurser og udiskuterbare sannheter, med opphav i gyldig vitenskap definert fra utdanningsforløpene og den rådende kulturen (Askheim, 2012, s. 86). Foucaults (1980) *biomakt* er også et relevant begrep, da det beskriver intensjonen i å fremme nyttige produktive samfunnsmedlemmer. For å konstruere disse produktive samfunnsmedlemmene brukes det ulike atferdsjusterende teknikker i form av disiplinering og kontroll, kjent som *maktteknologier* (Michel Foucault, 1980). Det kan fra dette trekkes paralleller til de atferdsjusterende tiltakene i barnevernsinstitusjoner som skal påvirke ungdommene til rusfrihet.

2.3.2 Institusjonalisering – Erving Goffmans totale institusjon

Erving Goffman er kjent for sin teori knyttet til den totale institusjon, og er en sentral institusjonsteoretiker (1961). Totale institusjoner i følge Goffman, konstruert ut fra totalitære fengsler. Barnevernsinstitusjoner ikke er totale institusjoner i Goffmans forstand, men de elementære elementene av det teoretiske begrepsapparatet kan anvendes i den forstand, til å belyse hvordan ungdommene kan oppleve å være under kontant tilsyn og kontroll. Dette kan inkludere hvordan institusjonen regulerer ungdommens tid, rom, og aktiviteter. Goffmans teori om kategoriseringen gjennom institusjonellkategorisering, bidrar til å belyse hvordan barn i under barnevernets omsorg blir plasserte inn i ulike kategorier, alt ettersom hvordan tjenesten definerer utfordningsbildet. Dette kan inneholde en form for *stigmatisering*, der konsekvensene er et manglene syn på helhetsbildet av utfordringene barna kan inneha.

2.3.3 Bakkebyråkratiet og diskresjonsutøvelse

Lipskys (1980) teori knyttet til bakkebyråkratiet kan anses som relevant i et mikroperspektiv, da han er opptatt av den praktiske utøvelsen av makt og beslutningstaking i møte med begrensede ressurser og organisatoriske krav, som også reflekter studiens analyser.

Bakkebyråkrater eller *street-level bureaucrats*, er Michel Lipskys definisjon av en fagperson utvalgt til å utøve *faglig skjønn* ansikt-til-ansikt på vegne av velferdsstaten (Molander, 2016, s. 3). Det er ulike definisjoner av diskresjon/skjønnbegrepet, der ulike forfattere vektlegger ulike moment i resoneringsprosessen. Grimen og Molander (2008, s. 179) beskriver for eksempel skjønn som en form for praktisk resonnering, der formålet er å finne konklusjoner om hva som burde gjøres i konkrete enkelttilfeller, der holdepunktene er svake. Lorentzen (2005, s. 8) definerer skjønn som «[...] å ta stilling til hvilke kriterier som er relevante i den

konkrete beslutningssituasjonen, og hvordan de ulike kriteriene skal forstås og anvendes.» De skjønnsmessige vurderingene påvirker svært ofte andre mennesker i stor grad, på svært sensitive områder. Skjønnsvurderingene som omhandler tvang overfor denne studiens sårbare gruppe ungdommer, kan ses å falle under disse svært sensitive områdene. Med dette kan skjønn forstås som noe som krever en god dømmekraft. Christiansen og Kojan (2016, s. 30) fremhever det relasjonelle aspektet i denne interaksjonen som betydningsfullt, på grunn av denne ansikt-til-ansikt interaksjonen.

Molander (2016) trekker frem at skjønnsutøvelsen skal være med på å løse utfordringer med spesifiserte midler, til visse formål, på visse områder, basert på sanksjoner innenfor spesifikk kunnskap, normer og metodikk. Etter denne definisjonen kan miljøterapeuter ses på som bakkebyråkrater som har de spesifiserte midlene innenfor tvang, og utøver skjønn etter barnas plasseringsgrunnlag regulert av barnevernsloven (bvl, 2021; Molander, 2016, s. 3). De ulike forfatterne har som felles utgangspunkt å basere skjønnet på en praktisk-moralsk-handlingsklokskap med utgangspunkt i praktisk dømmekraft (Hansen et al., 2015, s. 20).

Skjønn kan deles inn i to dimensjoner, nemlig en *strukturell kategori* og en *epistemisk kategori*. Det epistemiske skjønnet, fra et normativt synspunkt, er når at det foreligger en forutsetning om at aktøren er i stand til å gjøre skjønnsvurderingene på en fornuftig reflektert måte ut fra sin profesjonelle faglige rolle (Molander, 2016). Argumentene som peker i retningen for at en slik skjønnsutøvelse skal være mulig, er på den ene siden nødvendigheten av å sikre muligheten for at individuelle behov og omstendigheter, skal ha tilpassede og fleksible løsninger (Hansen et al., 2015, s. 20). Ved skjønnsutøvelse foreligger det på den andre siden mye makt. Motargumentet for å redusere bakkebyråkratens handlingsrom for skjønn ligger i dets dominans, samt vilkårligheten ved at ulike mennesker kan komme frem til ulike slutninger (Hansen et al., 2015, s. 20).

I denne sammenheng legger Molander (2016, s. 37) frem at det skjønnsmessige resonnementet i stor grad er kasuistisk, som betyr at konklusjonen bunner i hvilken grad saken har likheter og forskjeller med andre tilfeller. Kasuistikk er viktig sett opp mot de normative utsagnene, der resonnementer som ikke har gode nok begrunnelser vurderes etter konkrete likheter og forskjeller. I barnevernsinstitusjoner vil det kunne være sammenlignbart med ungdommer som du ikke kjenner så godt, der man handler etter konkrete likheter og forskjeller ungdommen har med andre, ut fra de normative papirene som følger. Ut fra dette

kan man si at det iverksatte tiltaket ikke nødvendigvis er det mest korrekte i situasjonen, men ut fra den begrensede informasjonen man har. Molander fremhever dog viktigheten av kasuistikk, ved at det er den eneste måten å tilfredsstille en konsistent sammenlignbarhet når bruk av subsumsjon ikke er mulig (Molander, 2016, s. 37). Han påpeker videre at kasuistikk kan være en kilde til variert skjønnsutøvelse, i lys av ulik grad av fullstendighet i dokumentasjon, som videre kan være påvirket av fagligheten og kulturen på arbeidsplassen. Et annet element som kan lede til ulike slutninger, er på hvilken måte førsteinntrykket av situasjonen påvirkes av personlig kunnskap, videre kalt *phronesis* (praktisk kunnskap). Etter Aristoteles er det bare erfarne personer som kan ha dette, derav ordet erfaringsbasert kompetanse (Molander, 2016, s. 39).

Molander trekker inn at muligheten til å oppnå ideelle resonnementer i skjønnsutøvelsen, er avhengig av ideelle forhold. Men for å være en ideell skjønnsutøver skal man ikke begå logiske feil, eller slutningsfeil. Til tross for at man ikke gjør disse feilene, ekskluderes ikke påvirkende kilder som for eksempel konseptuell vaghet, som ikke kan fjernes helt (Molander, 2016, s. 39).

Skjønnsvurderinger kan også skje gjennom *kollegiale beslutningsmetoder*, som innebærer at beslutninger fattes i fellesskap etter at hver og en har sagt og begrunnet sin mening, *enerådighet* er derimot et prinsipp der lederen alene fatter beslutningene (Svensson & Karlsson, 2013, s. 262). Ulike påvirkningsfaktorer i en skjønsmessig vurdering kan være for eksempel forenklingsstrategier som *tilgjengelighetsbias*, *representativitetsbias*, *bekreftelsesbias*, *status quo-bias*, eller *optimismebias* (van der Weele & Karlsen, 2023, s. 35). Andre faktorer som kan være med på å påvirke vurderinger er for eksempel ulik vektlegging av *barnets beste*, *minste inngreps prinsipp* og *forholdsmessighetsprinsippet* (G. Lillevik, 2020, s. 137) Andre faktorer som kan være med på å påvirke vurderinger er for eksempel forståelsen av faglige trender, normative, verdimeslige og ideologiske oppfatninger, eller profesjonskulturen på kontoret, som for eksempel vektlegger vurderingene av tvangsbruk annerledes (van der Weele & Karlsen, 2023, s. 44–48). Ut fra de ulike faktorene er det videre valgt å fokusere på de ideologiske føringene knyttet til barnesyntet.

2.3.4 Barnets beste i et komparativt perspektiv

Utgangspunktet for bakkebyråkratens handlinger og avgjørelser som berører barn, skal bygge på *barnets beste* som grunnleggende hensyn (bvl, 2021, § 1–3). Videre fremkommer det i

barnekonvensjonen (Forente nasjoner, 1989) artikkel 12, at barn har rett på å bli hørt gjennom deltagelses- og medbestemmelsesretten. Barnevernets tiltak skal være til barnets beste, men hva som ligger i dette avgjøres etter en konkret vurdering der barnets mening er et sentralt moment i vurderingen (bvl, 2021, § 1–3).

Barnets beste som begrep må også forstås i sammenheng med ulike førende ideologier i et samfunn, som for eksempel ideologien om å beskytte barnet og ideologien knyttet til barnets autonomi. Men det er også et begrep som må forstås kontekstuel i sammenheng med ulike velferdsmodeller, ulike kulturer og ulike samfunn i form av kollektivism og individualisme. En systemforståelse kan anses som viktig i prosessen av å forstå hvordan ulike samfunn forstår barnets beste, og i hvilken grad samfunnet ser på staten som kontrollorgan i barneoppdragelse (Gilbert, 2011). I Norge har vi gjennom det barnevernsfaglige ståstedet, beveget oss fra en *child-protection* orientering, over på en *child-focused* orientering (Gilbert, 2011, s. 252; Picot, 2016). Ved å inneha denne orienteringen i arbeidet, fører dette ifølge Gilbert til at man inntar et barneperspektiv, og fremmer en individualisering sett opp mot barnets rettigheter i samfunnet som et eget individ og ikke bare som en del av familien. Dette synet ligger i den nye barndomssosiologien, som James og Prout (2015) videre legger frem der barn blir sett på som autonome, aktive samfunnsborgere og aktører for sitt eget liv (*becoming*). Dette står i motsetning til en *child-protection* orientering, der barnet blir sett på som et sårbart vesen (*being*) som trenger beskyttelse. Her er det dog gitt at barnet har sine handlingsrom innen gitte strukturer i samfunnet, der voksnes makt er en del av de samfunnsstrukturene. Dette perspektivet gjør barn til handlende aktører, og ikke bare som et barn som er på veg til å bli voksen. Dette synet på barn utfordrer tradisjonell utviklingspsykologisktradisjon, som ser på barndommen som universell og trinnvis progredierende/utvikler seg trinnvis, fremfor barnet som aktivt og kompetent.

2.3.5 Paternalisme – Autonomi

Et kjent trekk ved en *child-focused* orientering, er at staten innehar en paternalistisk rolle, gjennom å innta en foreldrerolle der barnet blir omplassert gjennom blant annet institusjon, adopsjon og fosterhjem (Gilbert, 2011, s. 255). Nortvedt (2013, s. 251) viser til John Stuart Mills (1859) sine tanker om frihet, som innebærer at mennesket skal ha *fri vilje* så lenge det ikke går utover noen andre, og at en begrensning av denne friheten bare kan begrunnes med den hensikt å hindre skade overfor andre. Mills definerer her begrepet *paternalisme*, som betyr å hindre et menneske i å utøve skade overfor seg selv, og kan ses i forbindelse med

samfunnets styringselementer innenfor governmentality (Foucault, 1980). Paternalismen kan også ses i sammenheng med et individs *autonomi*. Autonomien innebærer at individet kan inneha en selvbestemmelse uten noen form for påvirkning utenifra, der paternalismen går imot dette (Nortvedt, 2013, s. 252). Ifølge Nortvedts gjengivelse av Mills, vil retten til selvbestemmelse være avhengig av individets evne til kritisk refleksjon over egne handlinger. Således vil en respekt overfor deres autonomi, tilsvare en respekt knyttet til deres evne til å ta egne beslutninger som fornuftige vesen (Nortvedt, 2013, s. 252). Ytterligere vil en vurdering av individets *beslutningskompetanse* kunne gi en pekepinn på hvilken grad av selvbestemmelse en skal ha. Dersom man går etter denne vurderingen, kan man hvorvidt avgjøre legitimiteten i paternalistiske inngrep.

Nortvedt (2013, s. 253) viser til fire forutsetninger for å vurdere om et individ innehar beslutningskompetanse: Personen må ha fått nødvendig og relevant informasjon; den må ha evne til å bearbeide informasjonen; den må kunne forstå hva informasjonen innebærer for sine handlingsvalg, og den må kunne gi uttrykk for sine preferanser. Dersom en beslutningskompetent person ikke ønsker å gjøre noe som vil kunne gi positive helse-, eller velferdsmessige konsekvenser, kan dette sette profesjonsutøveren i et etisk dilemma som omfatter å respektere deres valg, eller å gå imot deres vilje (Nortvedt, 2013, s. 255). Dersom profesjonsutøveren velger å gå mot personens vilje i eksempelet over, vil dette ifølge Nortvedt være definert som *hard paternalisme*. Han forteller videre at dette kan føre til at personen får sin autonomi krenket. Nortvedt argumenterer for at dersom en person holdes tilbake i institusjon på grunn av sitt eget misbruk av rusmidler, uavhengig av beslutningskompetanse, har vi et tilfelle av hard paternalisme. Han mener at tvangen kan begrunnes med at personen er så sterkt rusavhengighet at den ikke anses å være i stand til å ta en beslutning om behandling eller ikke (Nortvedt, 2013, s. 256). En *myk paternalisme* vil være at autonomien reduseres under gitte vilkår, som tilregnelighet, smerter, kunnskap, ytre press (Nortvedt, 2013, s. 256). En motpol for paternalisme vil ligge i diskursetikken, der det hevdes at alle svar må komme nedenifra med utvungen tilslutning fra de involverte (Eide & Skorstad, 2016, s. 138).

2.3.6 Profesjonsetikken

Tidligere generalsekretær i FN, Kofi Annan omtalte menneskerettigheter som [...] *grunnlaget for menneskets eksistens ... Menneskerettigheter er det som gjør oss til mennesker* (Ekeløve-Slydal, 2014, s. 16). Menneskerettighetene er bygd opp av grunnverdier som menneskeverd,

solidaritet, rettferdighet og helhetssyn på mennesker (Landmark, 2020, s. 31). De yrkesetiske prinsippene som profesjonsutøveren arbeider etter, bygger på nettopp dette verdigrunnlaget som er videre utarbeidet i Fellesorganisasjonens yrkesetiske grunnlagsdokument (FO, 2023-2027). Ved å opparbeide seg erfaring samtidig som man evner å reflektere over egne verdier og holdninger, kan den etiske bevisstheten og den moralske dømmekraften utvikles (Eide & Skorstad, 2016, s. 10). Eide og Skorstad, trekker frem at profesjonsetikken fungerer som et kvalitetsstemplene ledd, som gir føringer for hva som er god hjelp og sikrer et felles fundament for profesjonens legitimitet, og være med på å styrke autonomien (2016, s. 176). Skau fremhever viktigheten at profesjonalitet ikke står i motsetning til det personlige, men at den inkluderer det personlige elementet som ligger i utøverens personlige kompetanse (Skau, 2015, s. 42).

Kapittel 3: Metodisk innramming og forskningsdesign

I dette kapittelet gjøres det rede for valg av metode og forskningsdesign, og hvordan dette er relevant sett opp mot det som ønskes å belyses i oppgaven. Deretter redegjøres det for fremgangsmåte av rekrutteringsprosessen, samt for innhenting av samtykke og informasjon. Videre fremlegges en detaljert beskrivelse av utvalget. En kvalitativ tilnærming er benyttet, inspirert av metoden Grounded theory (GT), der individuelle intervju er vektlagt.

3.1 Kunnskapssyn

Det vitenskapsteoretiske ståstedet til forskeren, handler om hvordan man forstår, forklarer, eller nærmer seg den sosiale virkeligheten (Brottveit, 2018b, s. 17). Ståstedet vil dermed være med på å påvirke utformingen av forskningen fra start til slutt. De filosofiske antagelsene som ligger til grunn i kvalitative fremgangsmåter er blant annet bygget på konstruktivisme og transformativ kunnskapsantagelser (Creswell & Poth, 2017, s. 19). Denne forskningen tar utgangspunkt fra sosialkonstruktivisme, gjennom å søke forståelse av deltakernes subjektive meninger og erfaringer knyttet opp mot spesifikke hendelser eller tematikk.

3.2 Metodologi og metodevalg

Den kvalitative metoden er valgt med mål om å utforske individers erfaringer og meningsforståelse ovenfor deres forståelse av utøvelse av tvang, og ivaretagelsen av barnets

rettigheter. For å belyse formålet, vil studien anvende et kvalitativt forskningsdesign med mål om å innhente datamateriale med dybde, som kan fortelle om ansattes opplevde utfordringer, erfaringer, følelser og tolkninger forbundet med tematikken tvang i rusbehandling på barnevernsinstitusjon.

3.2.1 Grounded theory

Grounded theory er et studiedesign som har sine røtter fra et positivistisk vitenskapssyn gjennom grunnleggerne Barney G. Glaser og Anselm L. Strauss (Bryant & Charmaz, 2007, s. 7; Glaser & Strauss, 1967). Deres forståelse var at man skulle være helt nøytrale gjennom en forskningsprosess, og på denne måten legge til side all forforståelse som kunne påvirke forskningen (Denscombe, 2010). Grounded theory utviklet seg videre sammen med Strauss og Juliet Corbin inn i postpositivismen, som vektla fortolkning og beskrivelse (Charmaz, 2006). Denne oppgaven tar videre utgangspunkt i en sosialkonstruktivistisk vitenskapsretning, nærmere bestemt ligger den innenfor sosial konstruktivistisk læringsteori. Teorien handler om at kunnskap konstrueres gjennom virkelighetsoppfattelsen man har, situasjoner man befinner seg i og hvem man kommuniserer med. Sentrale figurer innenfor dette paradigmet, er Jean Piaget, John Dewey, Lev Vygotsky og Bruner. Kathy Charmaz fremtredende med sin vektlegging av fortolkning, kombinert med at man aldri kan legge fra seg all forforståelse når man går inn i forskningen (Charmaz, 2006; Covan, 2006, s. 59). Ved å ta utgangspunkt i denne retningen er målet å danne seg en generell, abstrakt teori utfra en prosess, handling, eller interaksjon bunnnet i deltakernes objektive perspektiv.

Ved å ta utgangspunkt en induktiv metode som Grounded theory, vil oppgavens teorigrunnlag og forskningsspørsmål basere seg på innhentet informasjon fra de semistrukturerte intervjuene (Gynnild, 2014, s. 14). Metoden vil bidra til et fokus på selve tolkningen av det innhentede datamaterialet, fremfor eventuelle forutanelser. Gjennom utførelsen av åpne spørsmål i semistrukturerte intervjuer, er det derfor et fokus på mønstre i menneskelig samhandling, erfaringer og begreper som blir anvendt til å beskrive tematikken (Gynnild, 2014, s. 14).

3.2.2 Dannelsen av ny teori

Denne studien har ønske om å forstå de sosiale prosessene som skjer mellom mennesker, og dermed generere en teori ut fra innhentet informasjon. Ved å være inspirert av Grounded theory, er ikke formålet kun å bekrefte eller beskrive et fenomen. Metoden skal også kunne

forklare hvordan de ansatte opplever bruken av tvang og makt i et behandlingsforløp, samt hvordan de løser utfordringene (Creswell & Poth, 2018, s. 15). Hensikten her vil være å produsere ett sett med teoretiske antakelser som kan belyse atferden til de ansatte i institusjonen. Studien har innhentet og analysert data fortløpende, for å kunne utvikle denne teoretiske forklaringen gjennom deltakernes perspektiv. Metodebruken innebærer også at datamaterialet delvis har blitt analysert underveis, der fremtredende undertemaer har blitt videreført til etterfølgende intervjuer. På grunnlag av at dataanalyseringen parallelt med datainnhenting, er dette en induktiv konstant sammenlignende metode (Gynnild, 2014).

3.2.3 Metodens svakheter

Metodens svakheter er at den baserer seg vesentlig på forskerens tolkning av det som blir sagt av informasjon under og etter intervjuet (Creswell & Poth, 2018, s. 15). På grunnlag av egen erfaring med arbeid på barnevernsinstitusjon, kan dette bidra til en større forståelse av hvilke spørsmål som er relevante å stille, samt en større forståelse av det informantene deler av erfaringer. For å motvirke at tidligere erfaringer fra mitt eget synspunkt på bruk av tvang har påvirket forskningsprosessen på en negativ måte gjennom forutanelser, har dette vært svært bevisst. Dette er tatt høyde for ved å formulere åpne spørsmål og en begrensning av ytring av egne synspunkter under intervjuer. På grunnlag av dette, vurderes den kvalitative metoden og Grounded theory som et svært relevant utgangspunkt i innhenting og tolkning av datamateriale.

3.3 Utvalg og rekruttering av deltakere:

I de følgende avsnittene vil det først redegjøres for rekrutteringsprosessen, deretter begrensninger og styrker ved seleksjon av informanter, samt en redegjørelse for intervjuprosessen. Deretter vil det greies ut om prosessgangen i transkriberingen, og behandlingen av det analytiske datamaterialet. Etske overveielser og implikasjoner er diskutert fortløpende underveis, da det har spilt en avgjørende rolle i flere deler av prosessen ved å bearbeide datamaterialet. Den analytiske prosessen er illustrert i tabeller som gir et direkte innblikk i rådataene og viser på denne måten transparens.

3.3.1 Rekrutteringsprosessen

I rekrutteringsprosessen av informanter ble det først og fremst dannet en oversikt over hvilke barnevernsinstitusjoner som hadde falt under kriteriene med plasseringsgrunnlag § 6-1 eller § 6-2, samt målgruppen rus. Denne avgrensningen ble gjort spesifikt med tanke på hvilket utvalg som var ønskelig å rekrutere som deltakere i prosjektet, nemlig ansatte med erfaring av tvangsbruk innenfor rusbehandling av ungdommer. Gjennom Bufetats oversikt over barnevernsinstitusjoner, ble institusjonene som falt under de nevnte kriteriene kontaktet gjennom e-post eller telefon (Bufdir, u.å.-b). Det var utfordrende å avdekke akkurat hvilke av de 75 atferdsinstitusjonene som også lå under spesifiseringen rus. Etter å ha undersøkt dette nærmere, ble det avdekket seks institusjoner som falt innenfor kriteriene.

Valget av studiens rekrutteringsmåte, falt under snøballmetoden (Thagaard, 2018, s. 56). Dette ved at personer i form av ledere, avdelingsledere, eller ansatte forsøkt kontaktet i håp om at de kunne henvide meg videre til informanter som hadde den kunnskapen og erfaringen i samsvar med studiens relevans. Enkelte av de potensielle kontaktpersonene som jeg henvendte meg til med forespørselen om deltakelse, gav raskt respons og tilbakemelding. Andre igjen hadde jeg større utfordringer med å nå ut til, og av ukjente grunner opplevde jeg noen ganger å ikke få respons. Dette kan skyldes hektiske hverdager for de ansatte i feltet, der denne studien kanskje må veies opp mot andre mer pressende forpliktelser. De som responderte, henvendte seg videre til sine respektive fagavdelinger for godkjenning. På grunn av min systematiske fremgangsmåte for å komme frem til informanter med spesifikke kunnskap eller kvalifikasjoner opp mot oppgavens tematikk, vil utvalget defineres som et strategisk utvalg (Thagaard, 2018). Ved å spesifikt intervju ansatte på barnevernsinstitusjoner som arbeider tett opp mot studiens tematikk, er utvalgsstrategien med på å sikre at alle deltakerne har erfaring og kjennskap til tematikken oppgaven ønsker å belyse.

3.3.2 Utvalgets karakteristikk

Rekrutteringsprosessen resulterte i et utvalg på syv informanter, som igjen representerte fem ulike barnevernsinstitusjoner. Gjennom utvalgsstrategien ble det forsøkt å ta høyde for sikringen av et homogent utvalg, som resulterte i en utvalgsgruppe med en balansert kjønnsfordeling, ulike aldersgrupper, ulike lokaliseringer i Norge, samt en god spredning av antall år med yrkeserfaring.

Utvalget (Tabell 3.1) hadde alt fra 2-28 års erfaring med problemstillingens karakter, der fire av informantene arbeidet aktivt som miljøterapeuter. To av de resterende informantene befant seg i andre stillinger, som gjorde at de i tillegg til å kunne dele sine egne erfaringer opp mot tvang og rusbehandling, delte de også deres opplevelse av andre miljøterapeuters erfaringer med tvang. Den siste informanten arbeidet ikke spesifikt på rusbehandlingsinstitusjon slik som de andre, men ble inkludert i studiens forskningsutvalg på grunnlag av en utvidelse av utvalgskriteriene i slutten av rekrutteringsprosessen. Informantens lange, samlede arbeidserfaring med å jobbe opp mot målgruppens samlede problematikk, vurderes dette å være styrkende for studien ved å gi den et bredere perspektiv.

Tabell 3.1 Informantoversikt: utvalgets kjønn- og erfaringsfordeling.

Informant	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Kjønn	Kvinne	Kvinne	Kvinne	Mann	Mann	Mann	Mann
Erfaring	3-5	10-20	5-10	5-10	1-3	20-30	20-30

3.3.3 Styrker og svakheter ved utvalg

I Grounded theory fremstår et utvalg på syv som en begrensning, da metoden tar sikte på et høyere utvalg, som derav kan støtte opp mot en høyere metning av datamateriale. Derav kan mitt utvalg på syv anses som en svakhet for studien, men på en annen side er det gjennom lange og innholdsrike intervju, innhentet rikelige mengder datamateriale med høy metningsgrad sett opp mot studiens problemstilling. utfordringer i informantrekrutteringen, kommer til syne gjennom det berensede utvalget og begrunnes i manglende og lang responstid. utfordringene i lang og manglende responstid, kan være med på å gi et bilde på i hvilken grad de potensielle respondentene føler de kan prioritere eller blir tilbudt en slik deltakelse, eller i hvilken grad de brenner inne med å drøfte tematikken. Med grunnlag i det begrensede utvalgets opphav i et relativt lite fagmiljø, er det gjennom en etisk ivarekelse av informantenes konfidensialitet, tatt hensyn til muligheten for påfølgende implikasjoner. Dette er gjort ved å ikke direkte knytte dem opp mot de respektive sitatene, samt å oppgi erfaringslengden i form av intervaller. Creswell og Poth (2018) viser videre til at det er vanlig å anvende psaudonymer i små utvalg, men i lys av begrunnelsene er det ikke hensiktsmessig å ta i bruk psaudonymer her. Styrkene bak utvalget, er variasjonen i erfaringslengden deres, samt deres spredte lokasjon og ulike arbeidsmiljø.

3.3.4 Semistrukturerte digitale intervju som utgangspunkt

Med mål om å innhente en detaljert innsikt i ansattes opplevelser, erfaringer og utfordringer med bruk av tvang i rusbehandling av ungdom, ble det anvendt kvalitative semistrukturerte-dybdeintervju. Denne måten å bruke halvstrukturerte intervju på, er etter Brottveit (2018, s. 93) en av de mest brukte intervjuformene, og har som mål om å få flest mulige innfallsvinkler og samtidig ivareta den felles strukturen. Ulemper knyttet til denne intervjuformen er derimot at det er tidsomfattende å transkribere og analysere intervjumaterialet, som er veldig gjenkjennbart (Brottveit, 2018a, s. 93). I den anvendte intervjuguiden (vedlegg 2), ble det først stilt introduserende spørsmål om informantens bakgrunn og arbeidserfaring. Etter hvert ble spørsmålene dypere koblet til det studien ønsket å belyse, med en rekkefølge som kunne variere etter hva som informanten var mer opptatt av. Etter Grounded theory skal intervjuguiden i utgangspunktet ha en dynamisk form (Creswell & Poth, 2018, s. 15). Gjennom prosessen var det derimot ikke behov for store endringer, da intervjuguiden i all hovedsak inneholdt åpne spørsmål.

Intervjuene ble gjennomført digitalt ved bruk av den skybaserte kommunikasjonstjenesten Microsoft Teams, mens ett av intervjuene ble besvart skriftlig ved besvarelse av intervjuguiden over mail. Informanten ønsket å delta med sine erfaringer og meninger knyttet opp mot studiens tematikk til tross for en travel hverdag, og det ble derfor gjort tilpasninger i denne sammenheng. Det kan derimot stilles spørsmålsteget om dette kan kalles et intervju, da det ikke ble holdt muntlig. Dialogen var derimot åpen gjennom besvarelsen av intervjuguiden, og informanten sendte spørsmål ved uklarheter. Det kan på en side ses på som en styrke at intervjuene var digitale, da dette åpnet opp for deltakelse over hele landet, samt gjennom travle hverdager. På en annen side vil digitale intervju produsere en annen type datamateriale, da man ikke er til stede i samme rom (Creswell & Poth, 2018, s. 20). Min opplevelse var derimot at det innhentede materialet var rikt på data, der samtalen ikke led nød av å bli utført digitalt da dette var noe mange hadde erfaring med tidligere. Flertallet av intervjuene ble holdt mens deltakerne var i sitt eget hjem, eller på respektive arbeidsplasser.

3.4 Transkribering og dataanalyse

Transkriberingsprosessen ble gjennomført fortløpende etter hvert intervju var fullført. Her ble etiske forhåndsregler tatt hensyn til med tanke på anonymiseringen av informantene. Transkriberingen var en nøyaktig avskrift av det som ble sagt, sett bort fra små justeringer en

sjelden gang. Dette kunne være dersom informanten for eksempel forsøkte å formulere samme setning gjentatte ganger. Også ord som hadde avslørt hvilken dialekt informanten hadde, ble i noen tilfeller endret. I løpet av transkriberingen av intervjuene, ble det notert ned memoer i marginen, som igjen ble anvendt i videre drøftinger til neste intervju.

Gjennom analysen har det i henhold til Grounded theory, vært viktig med sensitivitet overfor datamaterialet, da dette preger studien gjennom hele forskningsprosessen. Studiens analyseprosess er med utgangspunkt i *substantivkoding* i Grounded theory (Bryant & Charmaz, 2007, s. 277). Substantivkoding er en konseptualisering av den empiriske substansen datamaterialet innehar. Substantivkodings tre tilhørende faser er: *åpen koding*, en *axial koding* og *selektiv koding* (Hjälmhult, 2014, s. 27; Charmaz, 2006). Ved å undersøke hvordan andre studier hadde anvendt Grounded theory i analyseprosessen, valgte jeg å inkludere en *meningsenhet* som et mellomsteg før den åpne kodingen. Prosessen startet med en åpen koding som kunne si noe om fenomenet, deretter hva som kunne knytte disse kodene til hverandre i en axial koding. Axialkodene innebærer en intens koding som danner grunnpilarene i den utsprungne teorien (Bryant & Charmaz, 2007, s. 201). Videre ble de axiale kodene sortert inn i subkategorier som til slutt dannet hovedkategorien. I tabell 3.2 og tabell 3.3, kan man se eksempler på hvordan det transkriberte datamaterialet har gått igjennom de ulike stegene. Analysen ble anvendt for å avdekke sentrale kategorier og mønstre i datamaterialet, med mål om å kaste lys over elementer som konstituerer en kollektiv handling. utfordringene med å anvende denne metoden, er at den belager seg svært mye på hva en selv oppfatter og vurderer som essensielt i meningsdannelsen.

Tabell 3.2. Tabell med fremstilling av eksempelvis kodingsprosess: *Intervjutekst, meningsenhet, åpen koding og axial koding.*

Intervjutekst	Meningsenhet	Åpen kode	axial kode
«Sånn sett, så synes jeg det vrient med en del av disse standardiserte metodene og institusjonsbehandlingene som er opprettet som har i seg at klienten skal samtykke eller klienten skal være motivert er også et sånt begrep som jeg synes er vanskelig. [...] hun har like stort og kanskje større behov for behandling og ivaretagelse og hjelp. Men hvis man skal basere hjelp på at disse skadede barna og unge voksne skal være motiverte når de ikke engang vet opp ned på seg selv.»	Man kan ikke basere hjelp på om ungdommen er motivert eller ikke. De standardiserte metodene og institusjonsbehandlingene kan stå i veien for at slike ungdommer får den hjelpen de trenger dette.	Motivasjon, standardiserte metoder, får ikke hjelpen de trenger	Standardisering

«Vi har jo blitt forespeilet at vi fikk inn ungdom som var brannstifter og var spennende gæren og hadde ex antall anmeldelser på seg ifra personalet fra tidligere institusjoner. Og det var liksom <i>det</i> monstret som ble fargelagt, som skulle komme inn til oss og da vedkommende kommer til oss, så er det <i>det</i> noe av det snilleste menneske jeg noen gang har møtt.»	Det er ikke alltid dokumentasjonen man får av en ungdom i forkant av en plassering stemmer med hvordan ungdommen egentlig er.	Info stemmer ikke, makt i papirer	Diskursiv makt
«[...] Man må jobbe med å definere, man må jobbe med hva slags tanker den enkelte av oss får når vi bruker de ordene her. Det kan jo være andre ord også, og det kan jo være det her fantastisk ordet relasjon like greit – Jeg er opptatt av en god relasjon – Ja vel? Hva mener du da? [...]»	En må jobbe med å få en felles forståelse hva man mener med ordene en bruker, som relasjon.	Felles forståelse, definere, relasjon, meningsforståelse	Felles meningsforståelse av begrep
«Jeg opplever jo at noen ungdommer som man får veldig god relasjon til – så er jo ikke det, så blir det en rutine [...] det skjer på en måte på automatikk, fordi det skjer 2-3 ganger i uka på en måte med samme person og da er det, du kjenner den personen så godt og da er det er liksom ikke.. Akkurat som man får en egen rutine i den relasjonen hvordan man gjør det.»	En god relasjon kan gjøre en ubehagelig situasjon lettere, da blir det som at man ikke trenger å tenke med heller får en egen rutine i relasjonen.	Relasjon påvirker tvang, en egen rutine i relasjonen	Relasjon og tvang
«Viser at vi bryr oss og at vi tåler deres følelser. Kan danne en tettere relasjon. Det oppleves at det var en stor trygghet for ungdommen at man valgte å ta de kampene, at man fortalte hvorfor man ikke kunne slippe dem ut, at det var fare for liv og helse for eksempel.»	Ved å bruke tvang for å hindre ungdom fra å potensielt skade seg selv, kan dette danne en tettere relasjon dersom ungdommen ble forklart dette.	Tettere relasjon, forklaring av tvangen, trygghet,	Relasjon og tvang
«Opplever at det er mange som ikke tenker over hva vi gjør, at det på en måte blir en strukturert tvang.»	Tvangen blir mekanisk og strukturert ved å ikke tenke over hva man gjør.	Strukturert tvang, automatikk	Strukturert tvang
«Så har vi mye fokus på det med hva som er omsorgsansvaret vårt. Og når det selvfølgelig da går over til tvangen, men det blir jo kanskje mest.. en ting er jo når man skal ta urinprøver og de klare tinga, men det er noe med den, når man kan begrense bevegelsesfriheten deres for eksempel, så i et omsorgsansvar skal man jo også kunne gjøre det i omsorgen for ivaretagelsen av ungdommene da.»	Det er et fokus på muligheten til å bruke omsorgsansvaret når det kommer til muligheten for å begrense bevegelsesfriheten.	I kraft av omsorgsansvaret, begrenset bevegelsesfrihet	Handlingsrom
«[...] utøvelse av fysisk tvang er noe jeg personlig opplever som svært ubehagelig. Dette både fordi det føles svært inngripende overfor barnet, men også fordi man blir stresset, redd, redd for å gjøre feil, og kjenner på ansvaret. Samtidig oppleves det meningsfullt å kunne være den som kan gå inn i svært krevende situasjoner, både for ansatte og ungdommer, og være den som har kompetansen og ferdighetene til å sørge for at alle kommer ut av det på best mulig måte. Alternativet kan i mange tilfeller være ille.»	Det oppleves ubehagelig å utøve fysisk tvang, fordi det er inngripende og man kjenner på følelser, ansvar og frykt for å gjøre feil. Men også meningsfullt å ha kompetansen til at alle kommer best mulig ut av det.	Fysisk tvang, ubehag, svært inngripende, følelser, ansvar, kompetanse, meningsfullt	Tvang og følelser

«[...] De gangene ungdommene i etterkant er takknemlige for at vi voksne klarte å ta kontroll i en svært vanskelig situasjon, at de skjønner begrunnelsene og opplevde å bli godt tatt vare på under gjennomføringen, da oppleves det meningsfullt å ha utøvd fysisk tvang [...]»	Takknemlige ungdommer etter bruk av tvang, meningsfull opplevelse å ha brukt tvang, er med på å påvirke om det er en negativ eller positiv opplevelse.	Relasjon, opplevelsen av mening, positiv eller negativ tvang.	Meningsfull tvangsbruk
«[...] Fysisk kontroll av ungdommer med stort voldspotensial krever dessverre en fysisk robusthet av de som skal utføre tvangen som ikke alle med rett utdanning har. Dette gjør at en del tvangsbruk utføres av ekstravakter med lite utdanning og som heller ikke har deltatt på kompetanseheving, trening eller refleksjoner. Dette kan få betydelige uheldige utfall.»	En del tvangsbruk kan få uheldige utfall fordi det blir utført av ekstravakter med lite utdanning, lite kompetanseheving, lite fysisk trening, eller refleksjoner.	Negativ tvangsbruk, ekstravakter, lite kompetanse fysisk og faglig	Faglig og fysisk kompetanse
«[...] visst du er en fryktelig stabil gruppe, og da mener jeg ikke nødvendigvis at alle skal ha vært ansatt i veldig, veldig mange år, men at alle er veldig lojale til det som er bestemt og hvordan institusjonen opererer, så unngår du veldig mye frustrasjon hos ungdommene.»	En stabil kollegagruppe som er lojale til bestemmelser og måten institusjonen jobber, kan gjøre at man unngår frustrerte ungdommer.	Lojal, stabil kollegagruppe, påvirker tvangsutøving	Kollegadynamikk i tvangen

Tabell 3.3: Tabell med videre innblikk i kodingsprosessen: Axial kode, selektivkode/subkategori, hovedkategori

Axial kode	Selektiv kode/ Subkategori	Hovedkategori
Tvang og følelser	Forståelsen av tvangsbruk	Den trygge miljøterapeuten
Meningsfull tvangsbruk		
Uvissheten av konsekvenser		
Autonomi og handlingsrom		
Kompetanse		
Standardisering		
Refleksivitet		
Forforståelse		
Paternalisme		
Barnets beslutningskompetanse		
Kategorisering		
Forståelse av barnet	Relasjon/Interaksjon/Mellommenneskelige faktorer	
Lojalitet		
Handlingsrom		
Kollegiale drøftinger		
Krysspress		

3.5 Forskningsetiske overveielser og godkjenninger

Det er viktig å ta forskningsetiske overveielser i betraktning når man planlegger å gjennomføre forskning. Creswell og Poth trekker frem de viktige elementene forskeren må forholde seg til før, ved oppstart, ved innhenting av datamateriale, gjennom analysen, innrapportering av data, samt etter forskningens avslutning eller publisering (Creswell & Poth, 2018, s. 53). Gjennom hele forskningsforløpet, har studien overholdt forskningsetiske retningslinjer ved å arbeide etter disse prosesselementene. Ved studiens begynnelse, ble det derfor i forkant av forskningens iverksetting, undersøkt hvilke forskningsetiske godkjenninger som var relevante og nødvendige, for å kunne sette i gang rekruttering av informanter, og innhenting av datamateriale. I denne sammenheng ble forskningsstudiet godkjent av Kunnskapssektorens tjenesteleverandør (Sikt, u.å.).

Studiens tematikk og problemstilling ble delt med deltakerne i forkant av intervjuene, dette gjennom en dialog i forkant, samt en utsendelse av informasjonsskriv. Dette har bidratt til å sikre en gjennomsiktig- og åpenhet ved hvorfor man har ønsket å uthente spesifikk datamateriale i intervjuene (Creswell & Poth, 2018, s. 55). I denne sammenhengen ble det også innhentet et muntlig samtykke til å få anvende datamaterialet videre i studien. Det ble også informert om at dette samtykket kunne trekkes like lett som det hadde blitt gitt, da det er viktig å sikre frivillighet i et gitt samtykke (Creswell & Poth, 2018, s. 55).

Prosjektets datamateriale ble klassifisert til å inneholde gule- og grønne data. Denne kategoriseringen vil si at datamaterialet lagres etter Høgskulen på Vestlandets reglement for intern lagring, og innebærer en begrenset tilgang med en viss grad av beskyttelse (HVL, 2022). Anonymisert datamateriale som ikke inneholdt persondata (transkribert og anonymisert datamateriale) er eksempelvis klassifisert som grønne data, mens alminnelige personopplysninger klassifiseres som gule data, med en viss grad beskyttelse og kontrollerte tilgangsrettigheter.

I analyseringen av datamaterialet er det i følge Creswell og Poth (2018), veldig viktig å ikke innta en side med informantene, men derimot å belyse flere perspektiver og kontradiksjoner. Gjennom analyseprosessen, ble opplysninger som kunne være med på å avsløre informantens identitet anonymisert. Dette var informasjon som informantens navn, tilknytning til et

spesifikt arbeidssted eller den geografiske beliggenheten. De etiske betraktningene er tatt hensyn til under-, i løpet av- og i etterkant av forskningen.

Tematikken i intervjuene kan ta deltakerne tilbake til utfordrende situasjoner der de har anvendt tvang. Dette kan for eksempel være situasjoner knyttet til vold, trusler og frykt. Ved å behandle datamaterialet på en respektfull og lovlig måte, vil dette være med på å beskytte deltakerne som velger å dele opplevelser av sensitiv art.

Ved å anvende mennesker som informasjonskilder i datainnsamling, er etiske overveielser nøye gjennomgått. Ved at informasjonsskriv (Vedlegg 1.) ble delt med deltakerne før eller etter intervju, på denne måten ble de informert om forskningens mål og omfang.

3.6 Studiens reliabilitet og validitet

Gjennom Grounded theory, stilles det krav opp mot studiens nøyaktighet og pålitelighet. Dette innebærer at de genererte kategoriene som har oppstått i dataanalysen, oppstår fra data og kan føres tilbake til data. Dette innebærer en nøyaktighet der åpenhet og nysgjerrighet står i fokus, og at innhentet datamateriale ikke ble presset inn i allerede konfigurerte koder og kategorier, fremfor at kategoriene ble dannet på grunnlag av datamaterialet. Kategoriene ble først dannet gjennom en substantivkategori, som beskriver deltakernes hovedutfordringer. Ved å videre forklare hva som skjer under hver kategori, forutsier hva som vil skje, og tolker det som skjer, kan gjøre teorien som springer ut fra denne oppgaven, meningsfull for videre praksis (Østerlie, 2014, s. 82). På grunn av at Grounded theory er en forskningsmetode som er dynamisk og ikke-lineær, har det vært en viktig del å kontinuerlig notere ned tanker som har oppstått underveis nederst i dokumentet, i form av memoer. Ved at ett intervju kun ble besvart skriftlig, vil dette kunne danne et litt ulikt datamateriale, samt begrense eventuelle muligheter til å oppnå en lik flyt i oppfølgingsspørsmål, og begrense samtalen til det spørsmålene spør om i høyere grad, enn dersom dette hadde blitt holdt på lik måte som. En skriftlig besvarelse av intervjuguiden vil fremdeles ha stor relevans for studien.

Kapittel 4. Funn og drøfting

4.1 Innledning

Bruken av tvang på barnevernsinstitusjoner for rusbehandling, har vært tema for diskusjon og kritikk fra de som står på utsiden og ser inn. Men hvordan opplever de ansatte egentlig denne «grensesettingen»? Hvordan forstås tvangsutøvelsen, og hva er de følgende erfaringene og utfordringene de står overfor i sin arbeidshverdag? I dette kapitlet presenteres og drøftes funnene fra datamaterialets analyse, hentet inn fra syv semistrukturerte intervjuer. Det analyserte datamaterialet er kategorisert inn i tre hovedkategorier: Den subjektive forståelsen av tvangsbruk, informantenes forståelse av barnet og hvordan tvang ses på i lys av relasjon og overordnede styringsrammer. Disse kategoriene vil bli grundig gjennomgått og diskutert i de følgende avsnittene. Den overordnede problemstillingen som studien ønsker å belyse gjennom drøftingskapitlene er: *Hvilke erfaringer har de ansatte i arbeid med bruk av tvang i rusbehandling på barnevernsinstitusjon, og hvordan utøve tvang på en forsvarlig måte?*

4.2 Den subjektive forståelsen av tvangsbruk

4.2.1 Innledning

I denne delen av drøftingskapitlet diskuteres funnene i lys av relevant teori og eksisterende forskning, og i lys av de overordnede styringsrammene. Drøftingskapitlet tar for seg underspørsmålet: *Hvilken forståelse og erfaring har informanten av tvangsutøvelse i sin institusjonelle hverdag?* Først vil informantenes subjektive forståelse av begrepet tvang legges frem og drøftes, deretter vil samspillet mellom opplevelsen av de ulike momentene tvang og følelser belyses og drøftes. Videre i dette drøftingskapitlet vil den ansattes faglige autonomi og opp mot usikkerheten i rollen drøftes, der momentene tillit, kontroll og omsorg drøftes til slutt.

4.2.2. Den subjektive forståelsen av tvang

Resultatene viser til at informantene har ulike subjektive tolkinger knyttet til hvordan de vektlegger forståelsen av tvangsbegrepet. På den ene siden beskrives tvang et nødvendig onde, som skal skje under skånsomme premisser. Her beskrives tvangen som noe som foreligger utover vanlig grensesetting og krav, kun dersom det strengt tatt er nødvendig. Der

mange av informantene strekker seg veldig langt i et ønske om å ikke anvende tvang. På den andre siden trekkes det frem at ordet tvang er litt misvisende og negativt ladet, da det heller oppleves som en form for grensesetting for de som ikke evner å gjøre dette selv. Denne tolkningen av tvangsutøvelse legitimeres gjennom et ønske om å heller bruke ordene vern og beskyttelse. Informantenes oppfatning av tvang viser seg å inneholde flere nyanser. For noen oppleves tvang som noe som går utover vanlig grensesetting og som et nødvendig onde, mens andre ser på tvang som en naturlig del av grensesettingen og omtaler det i sammenheng med vern og beskyttelse. I sammenheng med vern og beskyttelse, trekkes det frem at det oppleves utfordrende, dersom man bruker regelverket som en unnskyldning for å ikke handle, i de tilfellene det vurderes som barnets beste.

En forståelse av tvangsutøvelse viser seg gjennom at: *voksne tar ansvar for barn som ikke vet bedre eller ikke har sjansen til å gjøre ting annerledes, jeg er helt klart for den type tvang.* Dette sitatet er fra en informant med lang erfaring innenfor feltet, og som har vært vitne til hvor alvorlige situasjoner barna kan sette seg i. Ønsket om å bruke mer tvang i sammenheng med vern og beskyttelse, ses i lys av å ta konsekvensene for manglende tvangsutøvelse i betraktning. Resultatene viser til at det som skiller rusbehandlingsinstitusjoner fra andre barnevernsinstitusjoner, ligger hovedsakelig i den høye risikoen for inntak av rusmidler. Dersom ungdommen uteblir fra institusjonen, vil dette nesten med sikkerhet medføre inntak av rusmidler. Dette er kombinert med risikoen for å bli utsatt for seksuelle overgrep eller utnyttelse, oppsøking av kriminelle nettverk, eller økt selvmordsfare der rusmidler er en direkte risikofaktor (Snoek & Engedal, 2017, s. 164). En dødelig overdose kan dermed være det tragiske utfallet, som kan forekomme uavhengig av inntakets mengde. Denne risikoen må også ses i sammenheng med ungdommenes tilbakekomst på institusjonen, der rusmidler kan være gjemt på kroppen, eller i beklædningen.

De skjønsmessige vurderingene som foretas, må dermed tas med utgangspunkt i at de fleste av ungdommene er sterkt avhengige av rusmidler. Der skjønsmessige vurderinger må ses i lys av om det kan medføre at barna ikke får det de trenger, sammen med risikoen forbundet med manglende inngripen. Dette etiske dilemmaet blir også belyst gjennom den nye NOVA-rapporten til Havre (2024, s. 40–45). Som støtter opp under at tvang kan forsvares i situasjoner der det er nødvendig for å ivareta barnets beste. Henriksen og Øye (2023) rapporterer på en annen side at tvang er en tvetydig praksis, som hovedsakelig blir brukt gjennom et ønske om å beskytte og behandle, mens den ofte oppleves som straffende for

ungdommen. Opplevelsen av at ungdommen kan oppleve det som straffende, er noe som gjenspeiles og bekreftes i det innhentede datamaterialet. En annen informant trakk frem at tvangsbruk oppleves som helt nødvendig, men at det er et nyttig fokus på forebyggingen av fysisk tvang gjennom kompetansemiljøet, *Trygghet og Sikkerhet*. I sitatet som fremkommer, trekker informanten frem et ønske om at det ble brukt mer tvang, i trykkende situasjoner for å begrense skadeomfang.

[...] ikke på min avdeling, men på institusjonen generelt så tenker jeg at det blir brukt altfor lite, fordi det har vært for mye sånn. Rasing, ungdommer som har knust hele leiligheter og knuser biler og. På et eller annet tidspunkt, så må man jo på en måte stoppe. Det er ikke noe, du ville jo ikke latt ditt eget barn gjøre. [...]

Ønsket om å bruke mindre tvang kan ses i sammenheng med å gi ungdommene muligheten til egen læring og medbestemmelse, og dermed styrke autonomien. En av informantene forteller om sine opplevelser i sammenheng med ønsket om å helst ikke anvende tvang. I situasjoner kollegaene ofte konfererte med leder fordi de ønsket om å bruke tvang i situasjonen, ringte heller informanten lederen for å begrunne hvorfor det ikke var hensiktsmessig i situasjonen. Fokuset på forebygging og bruk av andre fremgangsmåter, ble her i stor grad vektlagt. Andre fremgangsmåter vil på en annen side, ikke nødvendigvis være til stede, i form av for eksempel begrensninger av handlingsrommet. I dette synet på tvang, oppstod det også refleksjoner om at lite bruk av tvang kunne signalisere at man hadde høy kompetanse i forebygging, eller at institusjonens rammer ikke skapte de urolighetene og motstanden av samme art. Ulset og Tjelflaats (2012) legger i denne sammenhengen frem at barnevernsinstitusjoner med et høyere fokus på regler og rutiner fremfor å møte det enkelte barnet, bidro til mistrivsel og motstand blant ungdommene. Dette kan videre ses opp mot informantens gjennomgående ønske om mer tvang i form av beslaglegging av mobiltelefonene i større grad.

De selger heller bestemoren sin enn den telefonen. Sitatet reflekterer informantenes erfaringer med unges bruk av mobiltelefon, der det påpekes at utfordringene har økt i takt med årene. Informantene meddeler at mobiltelefonene bidrar til at ungdommene har våkne netter, eller at de velger å ikke engasjere seg i det *kollektive rommet* de befinner seg i, ved oppholdet på institusjonene. Informantene forteller at ungdommene fysisk blir forflyttet fra omgivelsene, som har bidratt til den negative utviklingen- og opprettholdelsen av rusmiddelbruken. På en annen side oppleves det at ungdommene aldri helt flytter mentalt, da mobilen fungerer som en åpen portal rett inn i det samme miljøet. Det fortelles at den åpner opp for flyktige

transaksjoner for kjøp- og salg av lettklede bilder og narkotiske stoffer, samt en romantisering og dyrking av problematikken på sosiale nettverk som TikTok, Snapchat og Telegram. Dette kan videre åpne opp for at ungdommer med samme utfordringer lettere finner hverandre.

På den andre siden forteller en annen informant om at hen nyttiggjør seg av muligheten til å bruke mobiltelefonen som inngangsport til å lære ungdommene om nettvettregler og spredning av eksempelvis nakenbilder, med et fokus på å skape tillit og åpenhet dersom de skulle oppleve ubehagelige situasjoner innenfor den digitale verdenen. Videre trekker informanten frem at ungdommene er oppvokste med mobiltelefoner fra ung alder, og skal også ha den videre i livet, derfor vil det utgjøre store forskjeller dersom man fokuserer på hvordan man heller skal greie å trekke ungdommene ut av den digitale verdenen, fremfor å frata dem tryggheten. Dette problematiseres ytterligere av en annen informant som trekker frem de kognitive utfordringene hos ungdommen som kan være en problematisk da de gjerne ikke har samme utgangspunktet for å tilegne seg lærdom på samme måte.

Det fremkommer at et av fokusområdene informantene har gjennomgående i intervjuene, er å opplyse om at det ikke brukes mye tvang på institusjonene. Det fremkommer ikke av datamaterialet hva som legges i *mye*, men det opplyses om at det har vært en nedadgående kurve, som fremhever fokuset på individualiseringsprinsippet barnevernet har hatt opp mot at tvang ikke skal foregå rutinemessig. Dette er i motsetning til likebehandlingsprinsippet, der det for eksempel kommer frem at alle ungdommene tidligere måtte gå igjennom en kroppsvisitering og en gjennomgang av eiendelene som rutine, før inntak ved institusjonen. *Du har jo alt fra institusjoner som bruker tvang som rutine til institusjoner som har null kontroll fordi man ikke har. Man tar ikke kontrollen over barna, bruker ikke det rommet man har.* Dette sitatet viser godt spekteret av tvang som på den ene siden er brukt som rutine uten individualisering, på den andre siden der tvang sammen med rutiner og struktur, ikke blir anvendt i det heletatt.

Gjennom bakkebyråkratenes arbeid i barnevernsinstitusjoner kan et fokus på for eksempel målsettingen om å ikke bruke tvang, generere motsetningsfylte utfall (Christiansen & Kojan, 2016, s. 30). I denne sammenhengen kan man drøfte et eventuelt fokus på lite tvang på barnevernsinstitusjoner som et resultatmål. Vil for eksempel en nedgang i utøvelse av tvang på barnevernsinstitusjoner kunne anvendes som indikasjon for at barna ivaretas på en trygg

måte? Eller kan det tyde på en passiv tvangsbruk som ikke tar de nødvendige beslutningene for å beskytte barna? På en annen side, kan det motsatte tolkes som en overflødig bruk av makt, eller som en institusjon som ivaretar barna gjennom grensesetting og beskyttelse. Dette er spørsmål som ikke kan besvares kun ved å se på mengden tvang som anvendes.

Denne første delen av drøftingen viste til at informantenes subjektive forståelser av tvang er mangefasetterte, hvor noen ser det som et nødvendig onde begrenset til kritiske situasjoner, mens andre betrakter det som en form for grensesetting knyttet til vern og beskyttelse. Dette kan ses på å være noe som fremhever behovet for klare retningslinjer og etisk refleksjon i praktiseringen av tvang i rusbehandlingsinstitusjoner. Videre viser drøftingen at det er en kompleksitet i balansen mellom behovet for tvang og ønsket om å fremme autonomi og læring blant ungdommene. Videre vises det til hvordan ulike tilnærminger avhenger av institusjonens rammer og ungdommers individuelle behov. Dette er med på å understreke viktigheten av en fleksibel og reflektert praksis i barnevernsinstitusjonene.

4.2.3 Tvang og følelser

Et annet fremtredende moment som viste seg i analysen av informantens erfaringer, var hvordan tvangsutøvelse kunne være med på å fremkalle tvetydige følelsesmessige reaksjoner hos informantene. [...] *altså tvang det er et litt vrient begrep, også fordi at det setter i gang følelser folk, man må jobbe med det.* [...] Denne informanten trekker frem ulike momenter i sin tolkning og avklaring på hvorfor tvang kan forstås som et vrient begrep. Her fremheves det at det er noe som setter i gang *følelser* hos de ansatte. Det førstkommende sitatet beskriver hvordan informanten kan kjenne på belastende følelser ved tvangsutøvelse.

[...] for det første, at man har ofte mer makt over et annet menneske enn det man egentlig ønsker. At man vet at dette kan oppleves traumatiserende for den personen man må ha kontroll på da. At det er litt sånn ... Det som jeg synes veldig ofte er ... er det mest problematiske. [...] Det å liksom kjenne på den følelsen av at man har så fysisk makt over et annet menneske. *Det er det som hvert fall jeg synes er det hardeste da* [...]

Videre fremkommer det et sitat som trekker frem en meningsforståelse som inneholder positive og negative følelsesmessige opplevelser i tvangsutøvelsen.

[...] det er noe jeg personlig opplever veldig ubehagelig. Dette både fordi det oppleves svært inngripende overfor barnet, men også fordi man blir stresset, redd, redd for å gjøre feil, og kjenner på ansvaret. Samtidig oppleves det meningsfullt å kunne være den som

kan gå inn i svært krevende situasjoner, både for ansatte og ungdommer, og være den som har kompetansen og ferdighetene til å sørge for at alle kommer ut av det på best mulig måte. Alternativet kan i mange tilfeller være ille. De følelsesmessige reaksjonene er større i situasjoner hvor det blir skader, hvor vi ikke får skikkelig kontroll på en god måte, hvor vi er usikre på om vi har gjort riktig, enn de gangene man er trygg på at fysisk tvang var det beste alternativet.

I dette sitatet trekker informanten frem at det følelsesmessige reaksjoner ses i sammenheng med at de oppstår i større grad i situasjoner med mindre kontroll, skader og usikkerhet på utførelse, enn ved tryggheten i at fysisk tvang var det beste alternativet. På en side kunne tvangsutøvelse gi opplevelsen av lettelse ved funn av for eksempel skadelige gjenstander og rusmidler. Utøvelsen kunne gi følelsen av mestring og kontroll gjennom opplevelsen av å sikre ungdommens sikkerhet. Følelsen av å oppleve takknemmeligheten, kjærligheten, tryggheten og tillitten fra ungdommer i etterkant av en hendelse, gjorde det verdt det å stå i utfordrende komplekse vurderinger og risikofylte situasjoner. På en annen side kunne utøvingen av tvang gi et negativt utslag gjennom følelser og kroppslige reaksjoner som redsel, ubehag, dårlig samvittighet, stress, følelsen av å ikke strekke til, sinne, usikkerhet, svik, avmakt, adrenalinutskillelse, følelsen av tillitsbrudd og følelsen av at man re-traumatiserte ungdommer. På en måte beskrives det som at man skal tåle følelsene, og se forbi et følelsesuttrykk.

Resultatene viser til at det noen ganger oppleves at ansatte ikke utøver tvangen, på grunn frykten for sitt egen ubehag. Ved å gjennomføre skjønnsmessige vurderinger kan også slutninger trekkes etter at man liker å holde situasjonen slik den alltid har vært, gjennom en status-quo bias (van der Weele et al., 2023, s. 42). I resultatene fremkommer det en opplevelse av at ansatte ikke anvender tvang, da dette kan medføre store følelsesmessige reaksjoner fra ungdommen i form av verbal og fysisk utagering. Det kan tenkes at en status-quo bias vil kunne gjøre seg gjeldene i slike, eller lignende situasjoner.

De gangene ungdommene i etterkant er takknemlige for at vi voksne klarte å ta kontroll i en svært vanskelig situasjon, at de skjønner begrunnelsene og opplevde å bli godt tatt vare på under gjennomføringen, da opplevdes det meningsfullt å ha utøvd fysisk tvang. Selv om de følelsesmessige reaksjonene gjerne er mindre ved andre tvangsinngrep, er det de samme vurderingene og tankene rundt gjennomføring som skal ligge til grunn for at min personlige opplevelse skal være mer positiv enn negativ.

Informanten trekker i dette sitatet ut at man skal tåle ungdommenes følelser. Som gjenspeiler noen av de ulike terapeutiske utfordringene som generelt kan oppstå i rusbehandling. Der det

skjer en motoverføring av følelser, og en miljøterapeut kommer til å utvikle både positive og negative følelser mot ungdommen (Lossius, 2021, s. 31–32). Det vil derfor kunne ses på som at en utveksling av følelser alltid vil være til stede, da den terapeutiske relasjonen er emosjonelt ladet, da ungdommene under rusbehandling vil ofte slite med dårlig impulskontroll og relasjonelle skader. I lys av denne forståelsen kan det tenkes at ungdommer som vekker negative følelser hos de ansatte, oftere kan føre til de ansattes følelse av hjelpeløshet og inkompetanse. Opp mot bruken av tvang kan dette ses på gjennom Andersens (2018), studie av tvang i ungdomsfengsler, ved at ansatte som tar situasjonene personlig fremfor et følelsesuttrykk, risikerer emosjonell utmattelse og en økt risiko for å ty til tvang.

Du vinner mest på å vise kjærlighet, også i utfordrende vanskelige situasjoner der det er et høyt konfliktnivå der de er ute av seg og kan fremstå sinte, men så er de jo ikke, kanskje mer lei seg inni deg. Sitatet viser til at det ikke oppleves å være hensiktsmessig å møte tvang med tvang, men derimot forsøke å utligne dette med kjærlighet. Det kommende sitatet er videre med på å illustrere alvorlighetsgraden som foreligger ved å ikke ta den ytterste konsekvens, som overdose og død, med i betraktningen. Ved et oppfølgingsspørsmål om hva som gjorde tvangen meningsfull svarte informanten dette:

[...] Nei det er jo i de tilfellene du finner noe på de da, noen rusmidler som de har gjemt. Vi har jo funnet store mengder piller for eksempel gjemt nede i trusen.. altså ... Det er jo potensielt dødelige mengder med piller, i kombinasjon med det de allerede har inntatt. Og da vet du jo på en måte at visst de hadde tatt det med seg opp på rommet sitt, så kunne de jo i verste konsekvens dødd og ja ... gått i overdose [...]

Det kan videre tenkes at dersom tvang oppfattes som straff, kan være med på å re-traumatisere, da ungdommene kanskje kommer fra et hjem som er preget av vold og omsorgssvikt. Dette synliggjøres i sitatet fra en erfaringsrik informant i sitatet under.

[...] vi må være oppmerksomme på særlig i miljøterapeutiske settinger at ikke ideen om tvang blir en sånn type ris bak speilet eller noe man truer med for eksempel. Det kan jo sånn sett rett og slett bare sette enkelte av disse barna og ungdommene rett tilbake i situasjoner som de er plassert ut fra.

Det som kan ses som på som et fellestrekk mellom straff og behandling, er at begge to streber etter kontroll, disiplinering samt en endring av atferd som ikke passer inn i samfunnets normer. På den ene siden kan man si at det ikke finnes noen behandling uten tvang, men på den andre siden at det ikke foreligger tvang uten at det også har et endringsperspektiv (Falck,

2006, s. 23). Denne konstrueringen av atferd kan ved bruk av maktteknologier også foregå uten å nødvendigvis å begrense bevegelsesfriheten.

[...] jeg syns det er viktig på en måte også å snakke om at vi har så mye makt å påvirke deres liv, og det er ikke nødvendigvis et positivt opphold for alle. Og jeg har jo kontakt med folk som i ettertid på en måte sier at «det var bare traumatisk». Og jeg syns jo det er et perspektiv vi må ha med oss [...] når man utfører jobben da. [...]. Også er det spesielt med den tvangen, det er så massiv bruk av tvang også. Jeg syns hvertfall det er veldig mange som ikke tenker over hva vi gjør og hvorfor.

Dette drøftingskapittelet viste til at tvangsutøvelse i barnevernsinstitusjoner er med på å fremkalle et bredt spekter av følelsesmessige reaksjoner hos informantene. Dette spekteret spenner seg fra ubehag og stress, til mestring og lettelse. Dette understreker behovet for en reflektert tilnærming som balanserer maktutøvelse med omsorg og forståelse. Dette for å ivareta ungdommene og de ansatte på best mulig måte.

4.2.5 Den ansattes faglige autonomi og usikkerhet i rollen

Gjennom å ha muligheten til å rådføre seg med andre, kan den ansattes faglige autonomi styrkes, dersom man har mulighet for refleksjon og selvrefleksjon i beslutninger (Nortvedt, 2013). Det rapporteres at informantene i stor grad må vurdere bruken av tvang selv først, før de kontakter den eventuelle overordnede som i kan gi klarsignal på om tvangen burde, eller ikke burde gjennomføres. I de fleste tilfeller av bruk av tvang, vil den overordnede ha det siste ordet når det kommer stykket, sett bort fra avleggelser av urinprøver. Det var et fåtall av informantene på rusbehandlingsinstitusjoner som måtte ha den overordnedes godkjennelse urinprøvetaking, da dette ofte var noe som forekom i institusjonens behandlingsstruktur. På en side kan en slik enerådighet medføre positive effekter, da ingen tvangsutøvelse blir utøvd dersom den overordnede ikke godkjenner det. På den andre siden kan det tenkes at dette kan bidra til å svekke den ansattes faglige autonomi, da avgjørelsen må gå igjennom flere steg før en eventuell godkjennelse, med mulighet for at egne vurderinger ikke blir tatt i betraktning. Dette kan også tenkes å kunne føre til ubesluttomhet i situasjoner som krever direkte handling, der man ikke vil ha tid til å konferere med den overordnede. Dette kan igjen tenkes å kunne påvirke den ansattes opplevelse av eget handlingsrom. Gjennom en bekreftelse på at de skjønnsmessige vurderingene man har gjort i forbindelse med tvangsutøvelse inneholder gode refleksjoner som støtter opp under en god faglig vurdering, kan den den ansattes autonomi styrkes.

Noen ganger kan tvang være noe som brukes også, for eksempel når en miljøterapeut eller en liten del av turnusen er redd for hva de skal gjøre. At de er usikre på sin egen evne eller kapasitet holdt jeg på å si. Eller har vært i så mange trøkker før? At, det er i ferd med å koke over. Så kan jo det være med på å gjøre at noen får lyst til å utøve tvang. Ikke bli så fleksibel og dyktig miljøterapeut akkurat der og da, at de klarer å jobbe på en annen måte enn å på en måte, «Hvis du ikke forholder deg nå, så må vi utøve tvang», ikke sant? [...].

Skyggesiden med å ikke være sikker på sin egen faglige autonomi, vil være mulighetene for at tvang blir utøvd som et motsvar i form av frykt og usikkerhet. I sitatet over påpekes det at de følelsene som blir vekket den ansatte, kan være med på å trigge i den forstand at man ikke blir en god autonom profesjonsutøver. Det å være handlekraftig i pressende situasjoner, *uten å miste hodet*, er ifølge sitatet under, desto mer krevende situasjoner, leder det til mer krevende påkjenninger.

[...] Situasjonene kan ha svært mange stressmomenter som kort beslutningstid, kraftig aggresjon, ungdommer med stor voldskapasitet, store konsekvenser av valgene for både oss og ungdommen, andre ungdommer som kan blande seg inn, vanskelige avveininger og vurderinger, lav bemanning, stort ansvar, ruspåvirket ungdom, akutte situasjoner vi ikke har planlagt for. Å være handlekraftig i slike situasjoner er svært krevende og medfører store påkjenninger på personalet, i hvert fall de av oss som er naturlige tvilere, som ser flere sider av en sak, som synes det er vanskelig å genere den skråsikkerheten som noen ganger ser ut til å være nødvendig. Noen ganger er man rett og slett utrygg fordi man er redd for eget liv og helse.

Informanten trekker også inn et vesentlig moment i lys av skjønnsutøvelse. Med dette menes det at i utøvelsen av tvang på overfor ungdom i rusbehandling, så er det ikke alle situasjoner den ansatte kan planlegge for. Derav er det også utfordrende å være en *ideell skjønnsutøver*, da man er avhengig av ideelle forhold for å kunne oppnå de ideelle resonnementene. I en hverdag der man plutselig står overfor situasjoner som krever handling der og da, kan det tenkes å være utfordrende å vite hva som er det mest fornuftige utfallet å ta sikte på.

Dette drøftingskapittelet viste til at den ansattes faglige autonomi og usikkerhet i rollen, er medvirkende til å balansere behovet for overordnede beslutninger. Samt nødvendigheten av en hurtig skjønnsutøvelse i akutte situasjoner, noe som understreker viktigheten av støtte, refleksjon og klare retningslinjer for å sikre trygge og effektive tvangsutøvelser i rusbehandlingsinstitusjoner.

4.2.6 Tillit, kontroll og omsorg

Resultatene fremhever tilstedeværelsen av etiske dilemmaer knyttet til hvilke situasjoner man skal *ta kontrollen*, ved å anvende for eksempel bevegelsesbegrensninger, sett opp mot når man skal skape tillitt gjennom rom for læring.

Eksempler av dette er usikkerheten knyttet til om ungdommen kommer tilbake dersom den først får dra ut av institusjonen på egenhånd. Det å stole på at forutsetningene til at ungdommen kan ha en vellykket luftetur uten følge, er til stede. At ungdommen skal få muligheten til å mestre det å avstå fra rusmidler seg denne gangen. Ungdommen har etter barnevernsloven (2021) rett på frihet, og muligheter for læring. På den andre siden har institusjonene omsorgsansvaret for ungdommen, som innebærer at barnet ikke blir utsatt for situasjoner som bærer preg av høy alvorlighetsgrad, som for eksempel ved overdoser eller selvmord. Andreassen (2003, s. 15) trekker frem hvordan balansen av autonomi og kontroll, kan fremme positiv utvikling av ungdomskultur hos institusjonen, i form av samarbeid i behandling og prososial atferd.

Denne delen av drøftingen har vist til etiske dilemmaer knyttet til bruk av tvang og tillitsskapende tiltak.

4.3 Informantenes forståelse av barnet

4.3.1 Innledning

I denne delen av drøftingskapittelet diskuteres funnene i lys av relevant teori og eksisterende forskning, og i lys av de overordnede styringsrammene. Der de innhentede resultatene viser til at det fremkommer ulike oppfatninger og forståelser av barnet i rusbehandling på barnevernsinstitusjon. Dette drøftingskapittelet vil derfor ta for seg underspørsmålet: *Hvordan kan informantenes forståelse av barnet og sin egen rolle, påvirke utøvelsen av tvang?* Dette gjøres ved å først legge frem og drøfte resultatene knyttet til informantenes egen forforståelse og refleksivitet. Deretter trekkes dette videre frem i ulike forståelser av barnet gjennom det dominerende synet på barnet som sårbart, opp mot barnets autonomi.

4.3.2 Informantenes forforståelse

Det kan tenkes at grunnen til at den skjønnsmessige vurderingen til bruk av tvang er så utfordrende, er at man ikke med sikkerhet har rede på situasjonens utfall dersom man ikke

utøver det. Man ved derimot hva man utelukker av hendelsesforløp, dersom man utøver tvangen. Konsekvensene dette vil ha på barnets integritet og autonomi, vil derimot være uklart. Resultatene viser til at noen av informantene kan knytte forståelsen av barnet opp mot sine egne livserfaringer, og anser dette som en viktig del av forståelsen av hva som er det beste for barnet i ulike situasjoner, og i denne sammenheng vil være uenige i for eksempel avgjørelser av tvangsbruk.

[...] jeg har selv på en måte brukererfaring og har levd og vært med på mye selv. Så jeg har på en måte *min tolkning* av hva en person trenger og så er det andre som kanskje har en dårligere forståelse, eller en litt annen forståelse da. Og så tenker man at nei, det som trengs her er liksom masse rammer og struktur. Og ja, så tenker jeg at min forståelse er mer at det kanskje er mot sin hensikt på det tidspunktet som er nå da [...] Ja, at kanskje de som blir rådvile om hva de skal gjøre, så velger de på en måte kanskje å gjøre det strengt da, for det er noe man forstår selv. Hvis de ikke forstår problematikken kanskje, så tenker de at – Ja jeg må gjøre ... og det eneste jeg vet er *det*. [...]

I lys av informantens egen refleksivitet viser sitatet til en bevisstgjøring av egne erfaringer, og hvordan de påvirker forståelsen av barnets behov. Videre vises det til hvordan man vurderer hvilke tiltak en skal innføre for å møte barnets behov for ivaretagelse. Samtidig vil for eksempel forenklingsstrategier i en travel hverdag, på en side kunne lede til en forutinntatthet ved kognitive skjevheter (van der Weele & Karlsen, 2023, s. 35). Gjennom en bekræftelsesbias, oppsøker man aktivt den informasjonen som støtter opp under egen tankegang. Faren med dette er at man kan risikere å ignorere informasjon som ellers kunne ført til en undring knyttet til ungdommens situasjon, eller en endring av forståelse, holdninger eller meninger.

På en annen side fremkommer informantens egen tolkning av hvordan miljøterapeuter lettere kan ty til strengere tiltak og iverksette grenser og tvangsvedtak, da tvangen er det forståelige i det uforståelige. Falck (2006, s. 21) trekker også frem sin forståelse av bruk av tvang, og legger vekt på at det ikke nødvendigvis er troen på at tvangen fungerer, men heller at tvangen blir et svar på hjelpeløshet, da de ansatte står overfor en situasjon de ikke forstår. Videre trekker Falck (2006) også frem at tvangen gjerne opprettholdes på grunnlag av mangel på andre virkemidler. Valk (et al., 2019) trekker i sine resultater frem at de ansattes holdninger og forståelse av ungdommens situasjon var avgjørende for hvordan tvang ble gjennomført og opplevd. Dette støtter opp informantens tolkninger om at det forståelige anvendes i

situasjonene man ikke selv forstår, og fremhever viktigheten av å innta barnets perspektiv som påpekes i den nye barndomssosiologien (James & Prout, 2015).

Erfaringsbasert kompetanse kan også påvirke førsteinntrykket av hva man skal gjøre i en situasjon, i en positiv og negativ forstand. Denne ulikheten i erfaringsmengde, vil påvirke vurderinger ulikt og skape en forskjell mellom resonnementene, der ulike individer har også ulike liv, og har med seg ulike verktøy i sekken. Derav kan man ikke erstatte person A med person B, og forvente et likt sluttresonnement. Man kan bare med rimelighet forvente å få noe mer eller mindre likt (Molander, 2016, s. 39). Det trekkes ut at erfaringsbasert kompetanse er noe som i de fleste tilfeller kan være med på gode refleksjoner sett opp mot de skjønnsmessige vurderingene av tvangsutøvelse. Gjennom analysen av resultatene fremkom det også at en av informantene hadde til dels lignende opplevelser med tvangsutøvelse, som det ungdommen kunne oppleve i institusjonen.

[...] vi alle har jo ulik bagasje med oss. [...] Og det er jo litt det som, hvert fall for min del er litt tungt da [...] jeg får vel til dels litt sånn flashbacks i fra egen oppvekst. [...] men jeg kan relatere til de følelsene som sannsynligvis den personen, den hjelpeløsheten, som den personen som blir holdt nede da, kan kjenne på og ... det å liksom være så trigget og kanskje sint og redd, ikke minst å ville komme seg løs da det. Det er.. det er dritvondt. [...]

Informanten valgte å dele hvordan den egne forforståelsen av å bli utsatt for fysisk vold i skolen, og påvirker forståelsen overfor barnet i en nedleggelse-, eller holdesituasjon. Informanten forteller at egne opplevelser gjør det mulig å relatere til ungdommen. Relatere til de ulike følelsene ungdommen mest sannsynlig kjenner på gjennom en slik tvangsutøvelse. Det å kjenne på at ungdommen mest sannsynlig vil huske dette gjennom hele livet, til tross for at mange av dem vil ha en forståelse til hvorfor det var nødvendig. Dette sitatet viser en egen evne til kritisk refleksjon. I dette ligger evnen til å sette seg inn i de ulike følelsene som kan oppstå hos barnet, og i tillegg sette seg inn i sine egne følelser og forståelse av situasjonen.

Denne delen av drøftingen har vist til den sentrale utfordringen ved usikkerheten som ligger i ikke å vite utfallet hvis man ikke griper inn med tvang. Videre har drøftingen vist til at, ved vurderingen av barnets behov har informantene kunne anvendt sine egne livserfaringer i forståelsen av barnet. Dette kan medføre uenigheter om hvordan man best skal håndtere situasjonen. Erfaringer om at strengere tiltak noen ganger velges når man står overfor det

uforståelige, har vært fremtredende. Videre er betydningen av erfaringsbasert kompetanse og evnen til kritisk refleksjon vektlagt, for å forstå barnets perspektiv og sikre at tiltakene ivaretar barnets beste. I denne drøftingen har det samlet sett vært påpekt et behov for en refleksiv praksis og en helhetlig forståelse av barnets situasjon, for å videre kunne ta etiske og forsvarlige beslutninger om bruk av tvang.

4.3.3 Informantenes ulike syn på barnet

Resultatene viser i dette drøftingskapittelet at informantenes forståelse av barnet er noe ulike, der det ene ikke nødvendigvis utelukker det andre.

[...] Jeg liker veldig godt ungdommer generelt – sånn lynnet på ungdommer – de er – energien og engasjementet og at de kan være litt rappkjefte. Jeg liker liksom å være rundt den typen. [...] Nei, så jeg syns det gir meg mye – de lærer meg mye om livet. De er unge og lovende. [...]

Denne informanten omtaler og reflekterer rundt sitt syn på barnet som ett eget individ hen får glede av å være rundt, og som skaper og gir muligheter for gjensidig læring. De to ulike synene knyttes opp mot de dominerende profesjonelle diskursene om det sårbare barnet, og opp mot diskursen knyttet til barnets autonomi. Bunkholdt og Kvaran (2023, s. 121) trekker frem at dersom profesjonsutøvere har en holdning om at barn vet mest om sitt liv, kan det redusere det asymmetriske forholdet mellom barnet og profesjonsutøveren samtidig som det skaper forutsetninger for at relasjonen kan bli god. Ved å anerkjenne barnet som et handlende subjekt med selvbevissthet knyttet til egne handlinger, har man fokus på barnets mestring og håndtering av muligheter og utfordringer. Dette kan ses i sammenheng med noen av informantenes erfaringer og opplevelser. De voksnes makt er en del av samfunnsstrukturene (Foucault, 2002), der ungdommene som bor på rusbehandlingsinstitusjoner har sine handlingsrom konstituerte ut fra institusjonens gitte rammer. I dette ligger de ansattes makt til å utforme og utøve disse maktstrukturene gjennom en forståelse av barnet. På den andre siden foreligger den dominerende måten å omtale ungdommene på i denne studien som sårbare og skadet.

Jeg tenker jo at det er rett og rimelig at barn og unge som er skadet eller har så store utfordringer eller ikke når kognitive forutsetninger, for på en måte kunne forstå godt nok hva som foregår i livet og deretter ha forutsetninger for å klare å jobbe med en egen endring. Tenker jo jeg at det rett og rimelig at vi tar, at vi forsøker å ta rede på. Når vi vet hvor galt det kan gå. Og da kan det jo det være en type tvang, men jeg tenker det at voksne tar ansvar for barn som ikke vet bedre eller ikke har sjansen til å gjøre ting annerledes. Det er, da er jeg jo helt klart *for* den type tvang. På samme måte

som jeg kan være i hermetegn, en «motstander av frivillighet». Visst man havner i den andre grøfta hvor de som er så skadet, eller så har det så vanskelig at de ikke har muligheten eller evnene til å justere sin egen situasjon skal få bestemme om de skal motta hjelp eller ikke, så vil jo det blir like galt, tenker jeg.

Hvordan ansatte forstår barnets kompetanse og ansvarlighet påvirker deres tilnærming til tvang (Reime, 2017). Informanten trekker frem sitt syn på barnet, gjennom at voksne i noen tilfeller må ta ansvar for barn som ikke vet bedre eller ikke har sjansen til å gjøre ting annerledes. I denne forståelsen trekkes de skjønnsmessige vurderingene bak ungdommenes evne i å ta egne beslutninger frem. Det ses derimot ut fra de Valk (et al. 2019) at når ansatte tror de kan kontrollere uønsket atferd hos ungdommen, med holdningene om at det stammer fra svake ferdigheter eller ved at de ikke vet bedre, kan det være med på å øke sannsynligheten for at de ansatte ikke behandler ungdommen med respekt. Ved å gjennomføre tvang uten respekt, vil dette kunne føre til en dehumanisering av ungdommen ved at ungdommens emosjonelle perspektiver og opplevelser ikke anses som gyldige. Dette vil ifølge de Valk, videre kunne øke sannsynligheten for mindre oppmerksomhet fra ansatte, samt en sosial ekskludering der ungdommen selv definerer seg gjennom egne tilkortkommenheter. På en annen side, vil det kunne tenkes at dersom barnet tildeles en for stor grad av ansvar som ikke korresponderer med barnets evne til å ta egne beslutninger, vil dette også kunne påvirke barnet negativt i form av mangelen på mestring eller overveldes.

[...] Det er et skille mellom å være barn og voksen. Vi sitter jo på en del mer kunnskap og realitetsorienteringer enn det ungdommene gjør, så jeg tenker at det er vårt ansvar å kunne styre disse ungdommene også. [...]

På en annen side, dersom barn blir som blir sett på som kompetente og ansvarlige, blir de oftere behandlet med mer respekt og i denne sammenheng mindre tvang (Reime, 2017). Barnet ses i denne kontinuerlige diskursen på som at det er uansvarlig og derfor vil ha behov for streng kontroll. I disse tilfellene kan det tenkes at hard bruk av paternalisme legitimeres i den betydningen av at barnet ikke vet bedre selv og styringsmaktene må ta kontrollen. Gjennom å inneha dette synet på barnet som sårbart og som noe som må beskyttes, kan det tenkes at dette kan konstituere en avstand i forståelsen av barnet, og derav bli betydelig i utøvelsen av makt. Denne makten kan utspille seg gjennom anvendelsen av hard paternalisme overfor ungdommene, der man anser som profesjonsutøver at ungdommens ønske og vurdering av egen situasjon kan overkjøres (Molander, 2016). Dette kan sies å være et betydelig inngrep i ungdommen personlige integritet, og frihet. Disse formene for hard

paternalisme kan ses i tvangsutøvelsen gjennom bruk av fysisk makt i nedleggelse av ungdommene, samt innhenting av ungdommer ved bruk av politibistand, eller fysisk makt. I disse tilfellene vil ungdommens eget ønske og vurdering av egen situasjon overkjøres. Dette illustrerer at man på den ene siden har det såkalte velgjørenhetsprinsippet, som i dette tilfellet vil si at miljøterapeutene skal handle etter ungdommenes beste. Mens på den andre siden er prinsippet om respekt for ungdommers autonomi, som vil si deres rett til å bestemme over seg selv.

I situasjoner der tvang anvendes, viser resultatene til at en form for myk paternalisme anvendes (Nortvedt, 2013). Denne formen hviler på at motivet profesjonsutøveren har knyttet til å bruke tvang er til barnets beste, der man også må handle ut fra en kunnskapsbasert og faglig kvalifisert forståelse knyttet til barnets beste, og at det er gjort en vurdering av barnets beslutningskompetanse (Nortvedt, 2013). Spørsmålene en kan stille seg da, er hvordan man vurderer barnets beslutningskompetanse, samt hvor stor skade den paternalistiske tvangen kan ha for barnets følelse av subjektiv vilje, fremfor skaden som kan skje barnet dersom man ikke innfører tvangen. I det store bildet må man også ta den totale bruken av hard eller myk paternalisme i betraktning, der ungdommen til slutt vil flytte ut og være kapabel å ta egne valg. Dersom ungdommen ikke har lært dette igjennom erfaring, så kan det tenkes at barnet tilegner seg en lært hjelpeløshet. De Valk (et al., 2019). trekker i denne sammenhengen frem at tvang fra et humanistisk perspektiv, kan ses på som en motsetning til frihet og selvbestemmelse, gjennom at miljøterapeuten eksempelvis handler på en måte som skader den unge.

Ytterligere vil en vurdering av individets *beslutningskompetanse* kunne gi en pekepinn på hvilken grad av selvbestemmelse en skal ha. Dersom man går etter denne vurderingen, kan man hvorvidt avgjøre legitimiteten i paternalistiske inngrep.

Denne delen av drøfting har tatt for seg informantenes ulike syn på barnet, der den dominerende ideologien er det sårbare. Her fremkom det at bruk av tvang medfører etiske dilemmaer, der usikkerheten av å ikke gripe inn med ble trukket frem. Det ble gjennom eksempler drøftet hvordan en forenkling av situasjonen kan føre til bias i skjønnsutøvelsen, der strengere tvangstiltak kan velges gjennom en manglende alternativ forståelse og handling. Drøftingen understreker samlet sett, et behov for kritisk refleksjon og en helhetlig forståelse av barnet for å utøve ideelle skjønnsmessige vurderinger.

4.4 Det mellommenneskelige perspektivet

4.4.1 Innledning

Denne delen av drøftingen tar for seg hvordan et krysspress kan oppstå i arbeidet med tvangsutøvelse. Det relasjonelle perspektivet i tvangsutøvelse fremhever hvordan interaksjon med andre er underlagt flere styringsrammer, og hvordan man må forholde seg til press fra forskjellige hold. Ansatte må også forholde seg til institusjonens rammeverk, som for eksempel barnevernsloven, samt eventuelle prosedyre- og metodehåndbøker. Krysspresset og styringsrammene er svært sentrale for å forstå handlingsrommet i utøvelsen av tvang og dens utfordringer gjennom samspill og interaksjoner med andre. Dette drøftingskapittelet tar for seg underspørsmålet: *På hvilken måte erfarer informantene tvang i lys av relasjon og overordnede styringsrammer?*

Diskusjonskapittelets oppbygning vil først ta for seg den profesjonelle behandlerrollen versus omsorgsrollen. Deretter kollegiale interaksjoner, der den ansattes handlingsrom og strukturelle utfordringer tas for seg til slutt.

For å innlede diskusjonen på hvilken måte interaksjoner påvirker bruken av tvang, legges det frem et sitat.

[...] Man må jobbe med å definere, man må jobbe med hva slags tanker den enkelte av oss får når vi bruker de ordene her. Det kan jo være andre ord også, og det kan jo være det her fantastisk ordet relasjon like greit – Jeg er opptatt av en god relasjon – Ja vel? Hva mener du da? [...]

I dette sitatet trekkes det frem et perspektiv som er gjentakende i denne studien, nemlig viktigheten av å snakke åpent om hva man legger i begrepene som anvendes i dagligtalen på arbeidsplassen. Hva den ene informanten legger i ordet relasjon, kan variere stort fra hvordan den andre informanten velger å tolke det.

4.4.2 Den profesjonelle behandlerrollen versus omsorgsrollen

Analysesresultatene viser til at det er ulike oppfatninger på hvilken relasjon en skal ha til ungdommene gjennom arbeidet i et behandlingsperspektiv på barnevernsinstitusjon. Noen resultater viser til at relasjonen kun skal være profesjonell, mens andre viser til at man ofte kan man kan innta en omsorgsrolle i form av en mor, far, eller kompis. Resultatene viser også til at det er ulike forståelser av hvilken grad en opplever at relasjonen med ungdommene har en betydning i tvangsutøvelsen og i hvilken grad relasjonen blir påvirket.

[...] Sånn kakao og *vaffelrelasjon*, så er det sånn at nei, vår oppgave er at det skal være en profesjonell relasjon, og så driver vi behandling og uansett om man ikke er en behandlingsinstitusjon, så jobber du jo med endring. Det er jo derfor du er på institusjon, og da er det en sånn type relasjon vi skal ha. En relasjon som hjelper deg til endringen din, ikke til å liksom være bestevenner eller en annen familierelasjon. [...]

Ut fra dette sitatet kan det ses at forståelsen av relasjon innenfor de kontekstuelle rammene en rusbehandlingsinstitusjon medfører, innehar en profesjonell behandlerrolle. Skau fremhever på den andre siden viktigheten at profesjonalitet ikke står i motsetning til det personlige, men at den inkluderer det personlige elementet som ligger i utøverens personlige kompetanse (Skau, 2015, s. 42). Således vil en respekt overfor deres autonomi, tilsvare en respekt knyttet til deres evne til å ta egne beslutninger som fornuftige vesen. De Valk (et al., 2019) påpeker gjennom sine resultater og forståelse av det relasjonelle behandlerperspektivet, at bruk av relasjon og empati kan motvirke den formen for dehumanisering som kan oppstå dersom kontakten mellom personer er svak.

Det kan ses å være behov for en balanse imellom de relasjonelle komponentene *omsorg* og *behandling*. I de institusjonelle sammenhenger, kan det ses å være nødvendig med balansen av omsorg og profesjonalitet. Etter Goffmans (1961) totale institusjon, kan dette sammenlignes i form av at den ansatte fungerer etter Goffmansk forstand, som en kald og distansert *fangevokter*. I denne forstand vil man kunne trekke paralleller mellom fangevokteren og en kald, klinisk profesjonell rolle. Gjennom det Wærness (2001) kaller for en *omsorgsrasjonalitet* i omsorgsrollen. I dette begrepet foreligger det at kvaliteten i arbeidet avhenger av den personlige relasjonen mellom den omsorgsgivende og omsorgsmottakende. Gjennom den ansattes arbeid med standardiserte oppgaver, sammen med å inneha en travel hverdag med et tidspress i en omsorgsramme, anses dette begrepet som treffende. Ved å inneha fokuset på en balanse av omsorg og profesjonalitet i rollen, vil dette bedre kunne imøtekomme ungdommens behov, samt fremme de iboende ressursene hos ungdommen der tillitt og rom for tilstrekkelig skjønn er viktig i en slik relasjon. Det er viktig å reflektere rundt det faktum at ungdommene som blir plasserte i behandlingsinstitusjoner trenger like mye, om ikke mer som andre ungdommer. Ungdomsutvalget i den nye NOU-en trekker frem og vektlegger at de ønsker et fokus på at barnevernsinstitusjonene skal føles som et hjem, til tross for rammene som tilsier at det er en behandlingsinstitusjon (Gundersen et al., 2024). Dette kan ses opp mot at ungdommene som blir plasserte innenfor disse rammene, om ikke like

mye, kanskje har større behov for omsorg og kjærlighet. Videre i drøftingen trekkes det frem hvordan den videre relasjonen og eventuelle ulike forståelser trekkes frem av informantene.

[...] Så kan de jo ... i noen situasjoner så kan de jo forstå det selv. Og de forstår jo hvorfor vi gjør det, og kan vel forstå at vi gjør det for å prøve å hjelpe dem. Og det er jo på en måte også at de skal se at vi tar de på alvor, og vi gjør det vi kan for å hjelpe dem, og vi gjør det vi kan for å ivareta deres liv og helse. [...]

Her legger en informant frem at ungdommen kan oppleve tvangen som straff, og at dette kan gå på bekostning av relasjon og tillit. I dette trekkes det ut at det kan være utfordrende å iverksette et tvangstiltak, dersom dette går på bekostning av relasjonen. Dette kan også være en innvirkende faktor på at noen kan kvie seg på å utøve tvang. Dette kan gjenspeiles i resultatene, som viser til at relasjonen mellom informantene og ungdommene kan settes på spill, og være ødeleggende for det relasjonelle, dersom ungdommen ikke forstår hvorfor tvangen utøves. Opplevelsen av urettferdighet og hjelpeløshet blir trukket frem som konsekvenser. Dette rapporteres også av de Valk et al. (2019), der tvang ser ut til å ha negative konsekvenser og kan svekke den terapeutiske alliansen mellom ansatte og ungdom ved at mange ungdommer opplevde tvangen som urettferdig og ødeleggende.

På den andre siden viser resultatene hvordan tvang kan være tilstedeværende og påvirke trygge relasjoner i positiv grad. Resultatene viser til at en trygg relasjon kan gjøre ubehagelige situasjoner som avleggelse av urinprøver, til automatisk rutine i relasjonen, der man kjenner hverandre så godt at vet hvor man har hverandre. På denne måten opplever informantene at ubehaget for ungdommen ikke blir like stort. Resultatene viser videre til at tillit og gode relasjoner kan være med på å forhindre uønskede farlige situasjoner som ungdommene ellers ville satt seg selv i. Dersom de ansatte har tid til relasjonsbygging, anses tvang som mindre hensiktsmessig da tryggheten øker og dette hjelper med å håndtere vanskelige situasjoner (Ulset & Melheim, 2013). I det kommende sitatet vises det til at en tilstedeværelse av en god relasjon kan være med på å gjøre de kontrollerende tvangsutøvelsene som en rutinemessig urinprøvetaking, til at man kjenner hverandre så godt at det skjer litt på automatikk.

Jeg opplever jo at noen ungdommer som man får veldig god relasjon til – så er jo ikke det, så blir det en rutine og det blir ikke på en måte en sånn, noe jeg må tenke, jeg må ikke tenke nøye fordi det skjer på en måte på automatikk, fordi det skjer 2-3 ganger i uka på en måte med samme person – og da er det – du kjenner den personen så godt og da er det er liksom ikke – akkurat som man får en egen rutine i den relasjonen hvordan man gjør det.

Sitatet under viser til at informanten opplever at relasjonen kan bli påvirket på en positiv måte ved å stå i de situasjonene som oppstår, samt velge å bruke den makten man kan for å forhindre at ungdommen skal skade seg.

[...] vi viser at vi bryr oss og at vi tåler deres følelser. Dette kan danne en tettere relasjon. Det oppleves at det var en stor trygghet for ungdommen at man valgte å ta de kampen, at man fortalte hvorfor man ikke kunne slippe dem ut, var fare for liv og helse for eksempel.

I denne delen av drøftingen ble en profesjonell tilnærming, diskutert opp mot en omsorgsrolle. Gjennom drøftingen fremkom det at rollen har nyanser, der er god relasjon kan styrke tilliten mellom behandler og ungdom. Samtidig pekes det på utfordringene med å opprettholde en balanse mellom disse to aspektene, spesielt innenfor institusjonelle rammer. Diskusjonen om tvang viser hvordan det kan påvirke relasjonen mellom behandlere og ungdommer, på en positiv og negativ måte. Mens noen opplever at tvang svekker tilliten og relasjonen, viser andre at en trygg relasjon kan gjøre tvangssituasjoner mindre belastende. Samlet sett belyser drøftingen kompleksiteten i behandlernes rolle, der både profesjonalitet og omsorg må balanseres for å ivareta ungdommenes behov på en etisk og forsvarlig måte.

4.4.3 Kollegiale interaksjoner

Videre gjennom et krysspress av kollegaers forventinger og ulike meninger, viser resultatene til at det er utfordrende med eventuelle kontrabeskjeder fra kollegaer og ledelse, da dette kan oppleves som et tillitsbrudd fra ungdommens side. Bakkebyråkrater (Lipsky, 1980) kan ha motsetningsfylte målsettinger, der resultatene viser til at det kan være utfordrende som miljøterapeut, å utøve tvang dersom man ikke er enig i avgjørelsen.

På den ene siden kan den kollegiale drøftingen være med på å styrke den skjønnsmessige vurderingen av bruken av tvang. På den andre siden vil alltid flertallet i den kollegiale drøftingen, eller den som er flinkest på å ordlegge seg komme igjennom med sitt perspektiv. Resultatene trekker derav frem viktigheten av en solid ansattgruppe som er samstemte i avgjørelser, med en klar ledelse som har klare meninger sett opp mot bruken av tvang. På en side kan dette føre til forutsigbarhet og klare retningslinjer for ungdommene, der det ikke spiller noen rolle hvem av personalet man spør, da alle vil svare det samme. På en annen side kan det tenkes at det er viktig at ikke tenkemåtene blir for ensidige, slik at vurderinger alltid blir utfordret. Ved at ulike perspektiver på bruken av tvang i de ulike situasjonene blir drøftet opp mot hverandre, vil dette kunne føre til at man blir gjort oppmerksom på eventuelle

forenklingsstrategier foretatt av den enkelte ansatte. Det rapporteres også å være utfordringer knyttet til store utskiftninger av personale, samt å ansette personale som både egner seg i arbeidet og har de kvalifikasjonene som behøves.

Dette kan på den ene siden kan gjøre det utfordrende å skape en kollegagruppe som er samstemte i de skjønsmessige vurderingene tilknyttet tvang. På den andre siden gis det uttrykk for at det mistes mange år med erfaringskombinert kompetanse, som igjen kan tenkes å være med på å skape utrygghet i en kollegagruppe som ikke innehar en vesentlig samlet erfaringsmengde. Informantene oppgir ulike opplevde utfordringer knyttet til informasjonsflyten mellom kollegaene. Utfordringer som stor trafikk i henhold til ulike turnuser, kan ses å innvirke for å kunne utføre gode faglige vurderinger opp mot anvendelsen av tvang.

Det foreligger mye makt i det kulturelle aspektet på en barnevernsinstitusjon, der det fremkommer i resultatene at lederen er som definerer de grunnleggende føringene bak hva som skal vektlegges ved utøvelsen av tvang. I det øverste organet foreligger det en enda sterkere maktstruktur, der vises til å Statsforvalteren kun fungere som et kontrollorgan for de fleste, men også som et rådgivende organ for andre. Det rapporteres stort sett et godt forholdt til Statsforvalterne, der blant annet de ansatte som ikke har så mye opparbeidet yrkeserfaring, forklarer relasjonen som at Statsforvalteren er *fasiten*, på hva som er *korrekt* utøvelse og vurderinger knyttet opp mot tvang. Dette kan på en side ses på som betryggende overfor profesjonsarbeidere som er utrygge på sitt handlingsrom, men dersom ikke Statsforvalteren forvalter denne makten med forsvarlighet, vil det skape store ringvirkninger i utøvelse av tvang.

Gjennom denne delen av drøfting pekte resultatene på utfordringer i lys av et krysspress. Kontrabeskjeder fra kollegaer og ledelse, viste til hvordan dette kunne lede til tillitsbrudd hos ungdommen. Lipskys begrep om "bakkebyråkrater" illustrerte hvordan motsetningsfylte målsettinger kan påvirke miljøterapeuters evne til å utøve tvang. Den kollegiale drøftingen av beslutningsprosessen pekte på fordeler og utfordringer. Den kan styrke gjennom skjønsmessige vurderinger, men også inneha et dominerende synspunktet. Viktigheten av en samstemt ansattgruppe og tydelig ledelse understrekes, men det påpekes også utfordringer knyttet til stor utskifting av personale og informasjonsflyt.

4.4.4 Den ansattes handlingsrom og strukturelle utfordringer

Viden i drøftingen fremhever Lipsky (1980) at tolkningen av handlingsrommet blant bakkebyråkrater og miljøterapeuter, er svært betydningsfullt for skjønnsutøvelsen i den praktiske anvendelsen av makt og tvang på barnevernsinstitusjoner. Resultatene viser til at det har vært og fremdeles er mye usikkerhet knyttet til forståelsen av miljøterapeutenes handlingsrom. Dette kan for eksempel være i lys av lovverket, strukturelle rammer, eller press fra ulike kanter som kollegaer, ungdom og ledelse. Det rapporteres at det kan oppstå utfordringer der ansatte er usikre på av hva de har lov til å utføre av tvang. Barnevernsloven er på en side med på å ramme inn handlingsrommet på barnevernsinstitusjonen, sammen med de institusjonelle rammene og retningslinjene (bvl, 2021, kap. 10). Reimes (2017) undersøkelse viser til at ansattes forståelse av barns rettigheter, spiller en viktig rolle i hvordan de praktiserer tvang. Forståelsen knyttes opp mot at de som har en sterk bevissthet om barnets rettigheter, er mer tilbøyelige til å bruke minst mulig tvang. I sitatet under, viser informanten til en observerbar endring i fokusområder, gjennom forståelsen av tvangsutøvelse i kraft av omsorgsansvaret.

Så har vi mye fokus på det med hva som er omsorgsansvaret vårt. Og når det selvfølgelig da går over til tvangen, men det blir jo kanskje mest.. en ting er jo når man skal ta urinprøver og de klare tinga, men det er noe med den, når man kan begrense bevegelsesfriheten deres for eksempel, så i et omsorgsansvar skal man jo også kunne gjøre det i omsorgen for ivaretagelsen av ungdommene da.

De skjønnsmessige vurderingene ifølge bakkebyråkratiet, står overfor organisatoriske krav, og begrensede ressurser som bemanning, kompetanse og tid (Lipsky, 1980). Dette er faktorer som kan ha direkte innvirkning på den ansattes handlingsrom. I form av strukturelle faktorer som av bemanning, tidspress, kompetanse, tverrfaglig samarbeid med spesialisthelsetjenesten eller politi samt miljøterapeutens fysiske evne til å hindre ungdommen. I denne prosessen viser resultatene til det etiske dilemmaet som omhandler informantenes frykt for å bli utsatt for skade, opp mot ivaretagelsen av ungdommens sikkerhet. Sitatet under reflekterer hva man som miljøterapeut i barnevernsinstitusjon for rusbehandling, opplever i sin hverdag.

[...] Man skal være bevisst på at man har en farlig jobb. Vi har ikke forutsetningene til å utføre mye av den tvangen behandlingen og loven pålegger oss til å gjøre. Jeg har vært vitne til at kollegaer får blåveiser, nakkeskader, blodig ansikt, sykemeldinger, frykt, søvnløse netter, PTSD symptomer, og levert oppsigelser som følge av å ha forsøkt å gjøre sitt ansvar med å gi ungdommene vern og beskyttelse. Beredskapen er ikke der og på mange måter risikerer vi vårt eget liv for å beskytte ungdommene med tvangen vi vurderer er det riktige å benytte. [...]

Utdraget viser til at det kan være belastende å stå i denne type arbeid, der slike beskrivelser har vært fremtredende hos mange av informantene. Det neste sitatet er med på å belyse de opplevde manglene ytterligere, i form av det store vektleggelsen av standardiserte arbeidsoppgaver, opp mot det manglende fokuset på ivaretagelsen av den ansatte.

[...] standardiseringene har jo i seg et hav av arbeidsoppgaver og tidsfrister som skal utføres [...] Så blir det veldig synlig for meg at disse konstruksjonene ikke er gode nok. De har ikke i seg det som trengs som handler om ivaretagelsen av den enkelte og den enkeltes behov, både i forhold til opplæring og veiledning. Sånn sett også med den enkeltes behov for å få lov til å fortelle hvordan det føles, hvordan det er å komme på jobb? Altså det som av noen betegnes som en type prosessveiledning. [...]

Denne informanten oppgir å ha lang fartstid innenfor tematikken, og derav påpeker synligheten av at endringene av systemets konstruksjoner, ikke har inkludert plass for ivaretagelsen av den enkelte miljøterapeut. Informantens meninger kommer ytterligere frem i dette sitatet: *Det er helt utrolig at man på en måte har laget institusjonsmodeller, og har standardiseringer som bare fokuserer på om du løser oppgavene i fagsystemene innenfor tidsfrist.* På den ene siden kan det ses at standardiseringen har som mål om å forbedre kvaliteten og effektiviteten i tjenestene, da dette ifølge Foucault (2002) er et naturlig ønske mennesker har for å sette verden i et systematisk perspektiv, for å lettere kunne se sammenhenger. På den andre siden kan standardiseringen føre til en betydelig økning i administrative oppgaver og krav til dokumentasjon. Dette har igjen resultert i et betydelig tidspress på de ansatte, som må balansere disse kravene med direkte omsorgsarbeid, kombinert med en ivaretagelse av kollegaer som har behov for emosjonell støtte, eller ivaretagelsen av seg selv. I en rapport fra 2019, påpekes det et behov for økt kompetanse i kritisk tenkning i satsningen på den nye masterutdanningen i barnevernsfaglig arbeid (Bufdir, 2019). Dette kan også ses å være svært relevant i institusjonshverdagen.

Videre kan en kategorisering og disiplinering av ungdommer på barnevernsinstitusjoner, ses på som en form for biopolitikk. Kategoriseringen kan bidra til en maktutøvelse som både kontrollerer og regulerer hverdagene på institusjonen. Foucaults (2002) kategorisering av ungdommer i rusbehandling, kan føre til at ungdommene blir sett på som objekter som kan styres og endres i lys av de førende diskursene, fremfor som egne individ. Gjennom en vektlegging av kategorier i den institusjonelle kategoriseringen kan

Denne strukturelle rammen skaper en kompleks dynamikk der ansatte må navigere mellom å oppfylle institusjonens krav og samtidig tilby personlig og tilpasset omsorg (Foucault, 1980; 2002).

Flertallet av informantene trekker frem at kompetansenivået innenfor tvangsutøvelse er styrket, men mange begrunner mangler i kompetansen med bemanningsutfordringer kombinert med en høy turn-over, eller at ledelsen kan være litt sent ute med å gi de nyansatte den arbeidsspesifikke kursingen.. Utfordringene en kan stå overfor med en slik sammensetning i personalgruppen, som nevnt totalt sett en lav erfaringsbasert kompetanse. Dette kan også ses andre lignende steder, som eksempelvis barnevernstjenesten. Der det er gjennomgående lite dokumentasjon på hvilke faglige vurderinger som ligger til grunn for beslutningene, sammen med en økende trend mot mer systematiske analyser (Prop 133 L 2020-2021, s. 133; van der Weele & Karlsen, 2023, s. 25). Det er også informanter som er jevnt over fornøyde med kompetansen innenfor bruk av tvang, men som gjerne kunne tenkt seg et ytterligere fokus på faglig påfyll om målgruppen. Gjennom helserapporten, *når barn trenger mer* (2019, s. 18), fremkommer det at kompetansen og forståelsen av hvilke tiltak som kan iverksettes i henhold til lovverket er varierende. I denne rapporten fremkommer det at det er vanskelig å holde seg oppdatert på ny kunnskap og forskning

Sånn sett, så synes jeg det vrient med en del av disse standardiserte metodene og institusjonsbehandlingene som er opprettet som har i seg at klienten skal samtykke eller klienten skal være motivert. [...] Hvordan kan denne jenta som jeg snakket om i stad som ikke har omsorgssvikten bak seg men pågående? [...] hvis man setter seg ned med denne jenta for å spørre om hun er motivert, så kan jo ikke hun svare på det. Men hun har like stort og kanskje større behov for behandling og ivaretagelse og hjelp. Men hvis man skal basere hjelp på at disse skadede barna og unge voksne skal være motiverte når de ikke engang vet opp ned på seg selv.

I dette sitatet trekker informanten frem at hen syns det er vrient med standardiserte metoder, ved at ikke alle ungdommene er i situasjoner der de er motiverte eller kan samtykke til eventuelle behandlinger, som igjen kan gjøre det utfordrende å gi dem det de har behov for. Etter NOVA-rapporten stilles det også kritiske spørsmål om det er riktig å ha et så ensidig fokus på rusbruk gjennom denne kategoriseringen av barnevernsinstitusjonene, da en opptatthet av rusbruk kan bidra til at man ser forbi og undervurderer andre kontekstuelle forhold. Gjennom en slik kategorisering, kan det trekkes ut at det er ungdommene som må tilpasse seg tilbudet systemet har som tilbud, og ikke motsatt. En produktiv maktutøvelse i

dette tilfellet kan ses i samfunnets diskurs om å bringe ungdommen i retningen av rusfrihet, gjennom å påvirke ungdommens tenkning holdninger og handlinger, men på en annen side er det ikke sikkert dette er den underliggende utfordringen ungdommen innehar mest.

Informanten trekker videre frem sin oppfatning av en sammenheng mellom standardiseringen, og dens manglende rom for kritisk refleksjon, opp mot en voldsom turn-over som utfordrer barnevernsinstitusjoner.

Gjennom en videre drøfting av ulike elementer som er med på å påvirke handlingsrommet, viser resultatene til at noen av informantene trekker inn utfordringer hos ungdommer som fyller 18 år mens de er i et behandlingsforløp. Et gjennomsnittlig behandlingsforløp blir oppgitt på omtrent minimum ti måneder, og siden mange ungdommers kognitive utvikling og fungering kan forstås å bære preg av langvarlig alvorlig bruk av rusmidler, kan dette bety at mange vil ha behov for en lengre behandling. I følge NOVA-rapporten (Gundersen et al., 2024) er gjennomsnittsalderen på ungdom som får rusbehandling i barnevernet 17,2 år og oppholdet blir vurdert som en «siste utvei». Det vil si at gjennomsnittsalderen på ungdommene som blir plasserte, ikke får et gjennomsnittlig behandlingsopphold. En gjennomsnittlig plassering i rusbehandlingen er på 248 dager, som tilsier tilnærmet åtte måneder (NOU, 2023, s. 54). Med andre ord er tidsperspektivet gjennomsnittet av ungdommene har i behandling, i underkant av av minimsbehandlingsforløpet. En kan stille spørsmåltegn ved dette, da det kan tenkes at mange av hadde hatt behov for et lengre opphold. Man kan tenke seg hvilke konsekvenser dette vil ha for ungdommene som er plasserte noen måneder før de blir 18, der dette også blir nevnt som utfordrende for noen av informantene, at de opplever plasseringene som en *oppbevaring*. Dette gjennom at det oppleves som at ungdommene ikke har like stor nytte av plasseringen, da de oppleves som urolige fordi de snart bryter ut i voksentilværelsen og ikke vil ha noe med barnevernet å gjøre. Informanter forteller at mange av ungdommene som ikke samtykker til videre plassering, kommer krypende tilbake etter et par måneder, uten at institusjonene kan stille med det samme tilbudet.

4.4.5. Den diskursive makten i dokumentasjon

Veldig mange ungdommer har jo opplevd at visst at de får beskjed om visst ikke du samtykker til dette oppholdet så kommer vi til å gå gjennom med en sak der vi går for tvang, så de har jo ikke noe valg.

I dette sitatet trekkes den diskursive makten frem, der det oppleves at tvangen er til stede, til tross for at det foreligger et samtykke. Dette kan også støttes opp fra NOVA-rapporten, som rapporterer at de fleste av ungdommene som var på institusjon etter samtykke, omtalte imidlertid samtykket som en form for *frivillig tvang* (Gundersen et al., 2024).

Gjennom den diskursive makten (Foucault, 2002) i dokumenter, trekkes det frem gjennom informantene at dokumenter, samt drøftingen i kollegagruppen kan være med på å skape og stigmatisere et bilde av ungdommen som egentlig ikke oppleves å stemme i etterkant. I sitatet fremkommer det en kategorisering og stigmatisering av en ungdom, som ikke passer beskrivelsen. Dette kan på en side være med på å påvirke hvordan ungdommen først blir møtt, ved forberedelser på at man kommer til å møte utfordringer.

Vi har jo blitt forespeilet at vi fikk inn ungdom som var brannstifter og var spennende og hadde ex antall anmeldelser på seg ifra personalet fra tidligere institusjoner. Og det var liksom *det* monstret som ble fargelagt, som skulle komme inn til oss og da vedkommende kommer til oss, så er det *det* noe av det snilleste menneske jeg noen gang har møtt.

I lys av den ideelle skjønnsutøveren, kan det ses på som utfordrende at man etter retten skal være en ideell skjønnsutøver for å utøve ideell skjønn. Men dersom de faglige rammene innenfor refleksjon i kritisk tenkning ikke er gode nok, kombinert med manglende forutsetninger som skal til for å skape trygghet i en arbeidsgruppe, som bærer preg av turnover og bruk av ekstrahjelp uten kompetanse. Vil dette kunne tenkes å ikke bare lede til feil bruk av tvang, men også til at ansatte kan sitte igjen med følelsen av å ikke være gode nok i jobben sin, samt kjenne på de emosjonelle påkjennelsene i arbeidet.

Kapittel 5. Avsluttende ord og implikasjoner for videre forskning

Den overordnede problemstillingen studien har belyst er følgende: *Hvilke erfaringer har de ansatte i arbeid med bruk av tvang i rusbehandling på barnevernsinstitusjon, og hvordan utøve tvang på en forsvarlig måte?*

Dette er først gjort ved å besvare underproblemstillingen: *Hvilken forståelse og erfaring har informantene av tvangsutøvelse i sin institusjonelle hverdag? Ved å anerkjenne tvangens tvetydighet, kan dette igjen bidra til en mer nyansert forståelse av praksis og erfaringer, noe som er nyttig for å redusere de skadelige effektene av tvang. Studien kan gi implikasjoner ved fremtidig forskning ved at det fremhever behovet for klare retningslinjer og etisk refleksjon i praktiseringen av tvang i rusbeholdingsinstitusjoner. Videre viser det til en kompleksitet i balansen mellom behovet for tvang og ønsket om å fremme autonomi og læring blant ungdommene. Deretter vises det til at de ulike tilnærmingene avhenger av institusjonens rammer og ungdommers individuelle behov. Dette er med på å understreke viktigheten av en fleksibel og reflektert praksis i barnevernsinstitusjonene.*

Ved å besvare underproblemstillingen: *Hvordan kan informantenes forståelse av barnet og sin egen rolle, påvirke utøvelsen av tvang?* Her har studien vist til at noen av informantene anvender sin refleksivitet, ved å se sammenhenger mellom egen livserfaring opp mot barnets situasjon. Her vises det til at det har et behov for en refleksiv praksis og en helhetlig forståelse av barnets situasjon, for å videre kunne ta etiske og forsvarlige beslutninger om bruk av tvang. Det vises videre til at den dominerende ideologien er det sårbare barnet. Samlet sett påpekes det et behov for en refleksiv praksis og en helhetlig forståelse av barnets situasjon, for å videre kunne ta etiske og forsvarlige beslutninger om bruk av tvang.

Ved å besvare underproblemstillingen: *På hvilken måte erfarer informantene tvang i lys av relasjon og overordnede styringsrammer?* Her fremkommer det at informantene ser på det å inneha en profesjonell rolle, opp mot det å inneha en omsorgsrolle overfor barnet, og vurderer dette ulikt. Noen opplever at tvang svekker tilliten og relasjonen, mens andre mener at tvangssituasjoner mindre belastende ved en god relasjon. Samlet sett belyser drøftingen kompleksiteten i behandlernes rolle, der både profesjonalitet og omsorg må balanseres for å ivareta ungdommenes behov på en etisk og forsvarlig måte

Forståelsen av konsekvenser av tvangsutøvelse fra anvendt forskning, er at dersom det ikke anvendes i de rette tilfellene, gjennom de rette metodene, ved en gjensidig forståelse fra

ungdommen, vil dette lede kunne lede til utrygghet og avmaktsfølelse hos ungdommene på institusjonen, da de gjerne har traumatiske erfaringer med vold (De Valk et al., 2019; Henriksen & Øye, 2023; Roy et al., 2021; Ulset & Tjelflaat, 2012; Forandringsfabrikken, 2019). Dette er resultater som også fremkommer i denne studien.

Andre implikasjoner for fremtidig forskning er at det burde blitt gjennomført flere studier som spesifikt undersøker den manglende tiden institusjonene har på å belyse utfordringer knyttet til tid og kritisk refleksjon. Dersom man ser så store ulikheter i et så lite utvalg, så kan det tenkes at i et større utvalg vil det være like mange, eller flere ulike perspektiver på tvangsutøvelse. Dette viser til kompleksiteten tvangsutøvelse på barnevernsinstitusjoner innehar. Dette fordi man krenker de viktigste rettighetene et menneske har, ved å fysisk bli fratatt sin frihet. Det kan tenkes at nettopp dette er en av hovedgrunnene til det store ubehaget i å utøve tvang også, fordi muligheten til å påføre skade er store. Implikasjoner for videre forskning vil også inkludere å gjennomføre longitudinelle studier ved å følge nyansatte gjennom flere år, eller å gjennomføre fokus-gruppeintervjuer der man samler ansatte fra ulike rusbehandlingsinstitusjoner, for å videre utdype informantenes ulike synspunkter om bruk av tvang.

6.0 Referanseliste

- Andersen, E. (2023, 30. april). *Farligere enn rus*. NRK. <https://www.nrk.no/ytring/farligere-enn-rus-1.16378211>
- Andersson, P. & Överlien, C. (2018). 'If you take it personally you break' Neglected voices on violence in secure units for adolescents. *Social Work and Social Sciences Review*, 19(3), 61–80. <https://doi.org/10.1921/swssr.v19i3.1191>
- Askheim, O. P. (2012). *Empowerment*. Gyldendal akademisk.
- Backe-Hansen, E., Madsen, C., Kristofersen, L. B. & Hvinden, B. (2014). *Barnevern i Norge 1990-2010: En longitudinell studie* (NOVA Rapport NOVA Rapport 9/14; NOVA Velferdsforskningsinstituttet NOVA. <https://doi.org/10.7577/nova/rapporter/2014/9>
- Bergsund, H. B. & Nøkleby, H. (2023). *Bruk av tvang og grensesetting i barnevernsinstitusjoner og fosterhjem: Systematisk kartleggingsoversikt*. Folkehelseinstituttet. <https://www.fhi.no/contentassets/7b6e608d6d474a94ae9c0f36aa4e87f3/bruk-av-tvang-og-grensesetting-i-barnevernsinstitusjoner-og-fosterhjem-oppdatering-rapport-2023.pdf>
- Bourdieu, P. (1997). *Af praktisk grunde*. Hans Rietzels forlag.
- Brottveit, G. (Red.). (2018a). Den kvalitative forskningsprosessen og kvalitative forskningsmetoder. I G. Brottveit, *Vitenskapsteori og kvalitative forskningsmetoder* (1. utg., s. 84–108). Gyldendal.
- Brottveit, G. (2018b). *Vitenskapsteori og kvalitative forskningsmetoder: Om å arbeide forskningsrelatert*. Gyldendal akademisk.
- Bryant, A. & Charmaz, K. (Red.). (2007). *The SAGE Handbook of Grounded Theory*. SAGE Publications.
- Bufdir. (u.å.-a). *Differensiering av målgrupper ved plassering i atferdsinstitusjon*. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. <https://bufdirnext-front.mangomushroom-fdb9af6c.norwayeast.azurecontainerapps.io/fagstotte/barnevern-oppvekst/bistand-fra-bufetat/behandlingsinstitusjon/differensiering-av-malgrupper>
- Bufdir. (u.å.-b). *Finn barnevernsinstitusjon*. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Hentet 10. april 2024 fra <https://www.bufdir.no/barnevern/finn-institusjon/>
- Bufdir. (2019). *Utredning av kompetansehevingstiltak i barnevernet* (04/2019). Barne-, ungdoms-, og familiedirektoratet. <https://www2.bufdir.no/globalassets/bufdirs->

kompetanseutredning-endelig.pdf

- Bufdir. (2023). *Årsrapport 2022—Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet*. Bufdir.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide through Qualitative Analysis*. SAGE.
- Christiansen, Ø. & Kojan, B. H. (2016). Å fatte beslutninger i barnevernet. I Ø. Christiansen (Red.), *Beslutninger i barnevernet* (s. 19–33). Universitetsforlaget.
- Covan, E. K. (2006). The Discovery of Grounded Theory in Practice: The Legacy of Multiple Mentors. I K. Charmaz, *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide through Qualitative Analysis* (s. 58–74). SAGE.
- Creswell, J. W. & Poth, C. N. (2017). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches* (3 utg.). Sage.
- Creswell, J. W. & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches* (4. utg.). SAGE Publications.
- De Valk, S., Kuiper, C., Van Der Helm, G. H. P., Maas, A. J. J. A. & Stams, G. J. J. M. (2019). Repression in Residential Youth Care: A Qualitative Study Examining the Experiences of Adolescents in Open, Secure and Forensic Institutions. *Journal of Adolescent Research*, 34(6), 757–782. <https://doi.org/10.1177/0743558417719188>
- Denscombe, M. (2010). *The Good Research Guide for small-scale social research projects*. (4. utg.). Open University Press.
- Drange, N., Hern, Ø. M., Oterholm, I. & Slettebø, T. (2022). *Barn, unge og familier i barnevernet—En longitudinell registerstudie. Delprosjekt 2: Hvordan gar det med barna?* (2). Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning. https://www.frisch.uio.no/publikasjoner/pdf/rapp22_02.pdf
- Eide, S. B. & Skorstad, B. (2016). *Etikk til refleksjon og handling i sosialt arbeid*. Gyldendal akademisk.
- Ekeløve-Slydal, G. (2014). *Menneskerettigheter*. Humanist forlag.
- Falck, S. (2006). *Mellom straff og behandling—Tvangsplassering av ungdom med alvorlige atferdsvansker*. Kommuneforlaget.
- FO. (2023-2027). *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere*. Fellesorganisasjonen. <https://www.fo.no/getfile.php/1324847-1580893260/Bilder/FO%20mener/Brosjyrer/Yrkesetisk%20grunnlagsdokument.pdf>
- Forandringsfabrikken. (2019). *Rapport: Hvis jeg var ditt barn. Om tvang i barneverninstitusjon*. Forandringsfabrikken Kunnskapscenter.

- <https://forandringsfabrikken.no/rapport-hvis-jeg-var-ditt-barn-om-tvang-i-barneverninstitusjon-2019/>
- Forente nasjoner. (1989). *FNs konvensjon om barnets rettigheter—Vedtatt av De forente nasjoner 20. November 1989 Ratifisert av Norge 8. Januar 1991*. Barne- og familiedepartementet.
- https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf
- Foucault, Michel. (1980). *Power/knowledge*. Panthenon.
- Foucault, Michel. (1999). *Diskursens orden. Oversatt av Espen Schaanning. Oslo: Spartacus Forlag. Opprinnelig publisert som L'ordre du discours (France: Francine Fruchaud & Denys Foucault, 1971)*.
- Foucault, Michel. (2002). Governmentality. I Michel Foucault (Red.), *Power. Essential works of Foucault 1954-1984. Volume 3*. Penguin Books.
- Gilbert, N. (2011). *Neil Gilbert. (2011). Child protection systems: International trends and orientations. Oxford University Press. Oxford University Press*.
- Glaser, B. G. & Strauss, A. L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago Aldine.
- Goffman, E. (1961). *Asylums*. Doubleday.
- Grimen, H. & Molander, A. (2008). Profesjon og skjønn. I A. Molander & L. I. Terum (Red.), *Profesjonsstudier* (s. 179-196). Universitetsforlaget.
- Gundersen, T., Neumann, C. E. B., Fugletveit, R. & Jevne, K. S. (2024). *Rusinstitusjoner for ungdom: Grensedragning mellom frivillighet, tvang, omsorg og behandling*. (NOVA RAPPORT NR 1/24). Velferdsforskningsinstituttet. <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/11250/3124816/NOVA-Rapport-12024.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Gynnild, A. (2014). Introduksjon til grounded theory. I E. Hjälmhult, T. Giske & M. Satinovic (Red.), *Innføring i grounded theory* (s. 13–24). Akademika.
- Hansen, H., Humerfelt, K., Kjellevold, A., Nordheim, A. & Sommerseth, R. (2015). Faglig skjønn i utøvelse av profesjonelt helse- og sosialfaglig arbeid. I H. Hansen, K. Humerfelt, A. Kjellevold, A. Nordheim & R. Sommerseth (Red.), *Faglig skjønn og brukervedvirkning i helse- og velferdstjenestene* (s. 17–48). Fagbokforlaget.
- Havre, M. (2024). Rusinstitusjoner for ungdom. En balanse mellom nærvær av rettigheter og fravær av tvang. Rettsvitenskapelig analyse. *Velferdsforskningsinstituttet NOVA*, (2/24). <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/11250/3124825/NOVA->

- Rapport-2-2024.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Helgeland, I. M. (2007). *Unge med atferdsvansker blir voksne: Hvordan kommer de inn i et positivt spor?* Unipub.
- Helsetilsynet. (2019). *Når barn trenger mer. Omsorg og rammer*. Rapport fra Helsetilsynet.
- Helsetilsynet. (2023). *Gjennomgang av saker der barn med tilknytning til barnevernsinstitusjon har mistet livet* (ISBN: 978-82-93595-540).
https://www.helsetilsynet.no/globalassets/opplastinger/publikasjoner/rapporter2023/barnevernsrapport_til_bfd_med_vedlegg_2023.pdf
- Henriksen, A.-K. & Øye, C. (2023). The ambiguities of coercion: Mapping adolescents' experiences of coercion in institutional everyday life. *Children & Society*, 37(5), 1376–1391. <https://doi.org/10.1111/chso.12699>
- Hjälmhult, E. (Red.). (2014). Å identifisere hovedutfordring til deltakerne—Nøkkelen til hele teorien? I E. Hjälmhult, *Innføring i grounded theory* (s. 25–35). Akademika.
- HVL. (2022, 21. oktober). *Lagring av data ved HVL*. Høgskulen på Vestlandet.
<https://www.hvl.no/student/it-hjelp/it-reglement/lagring-av-data-ved-hvl/>
- James, A. & Prout, A. (Red.). (2015). A New paradigm for the sociology of childhood?: Provenance, promise and problems. I A. James & A. Prout, *Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood* (3. utg., s. 6–28). Routledge.
- Kanestrøm, H., Stallvik, M., Lydersen, S., Skokauskas, N. & Kaasbøll, J. (2023). Adolescents in therapeutic residential care: Treatment needs and characteristics. *European Journal of Social Work*, 1–15. <https://doi.org/10.1080/13691457.2023.2266779>
- Kjerkol, I. (2023, 15. april). *Vi skal aldri gi opp et barn – Ytring*. NRK.
<https://www.nrk.no/ytring/vi-skal-aldri-gi-opp-et-barn-1.16373397>
- Landmark, B. (Red.). (2020). Grunnleggende rettigheter. I O. G. Lillevik, B. Landmark & Ø. Stokvold, *Miljøterapi i barnevernsinstitusjoner* (s. 29–49). Fagbokforlaget.
- Lillevik, G. (Red.). (2020). Tvang og omsorg. I O. G. Lillevik, B. Landmark & Ø. Stokvold, *Miljøterapi i barnevernsinstitusjoner*. Fagbokforlaget.
- Lipsky, M. (1980). Street-Level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services. I *Politics & Society* (Bd. 10, s. 116–116). Russel Sage Foundation.
<https://doi.org/10.1177/003232928001000113>
- Lossius, K. (Red.). (2021). Om å ruse seg. I K. Lossius, *Håndbok i rusbehandling* (3. utg., s. 23–35). Gyldendal.
- Lov om barnevern, nr. LOV-2021-06-18-97, Barne- og familiedepartementet (2021).

- Moland, A. (2023, 1. september). *Ti barnevernsbarn døde. Bufdir vet hva som skjedde med bare ett av dem*. Aftenposten. <https://www.aftenposten.no/norge/i/dwvAWj/ti-barnevernsbarn-doede-bufdir-vet-hva-som-skjedde-med-bare-ett-av-dem>
- Molander, A. (2016). *Discretion in the Welfare State: Social Rights and Professional Judgment*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315450483>
- Nortvedt, P. (2013). Profesjon og paternalisme. I A. Molander & L. I. Terum (Red.), *Profesjonsstudier* (s. 251–260). Universitetsforlaget.
- NOU. (2023). *Med barnet hele vegen*. Barne- og familiedepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/3448ea4c535f4d20bbbb1ef4e05fc994/nou/pdfs/nou202320230024000dddpdfs.pdf>
- NRK. (2023, 10. april). *Rett til å ruse seg til døde*. NRK. <https://www.nrk.no/ytring/rett-til-a-ruse-seg-til-dode-1.16346134>
- Nøkleby, H., Müller, A. E. & Giske, L. (2020). *Bruk av tvang og grensesetting i barnevernsinstitusjoner og fosterhjem*. Folkehelseinstituttet. <https://www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/2020/bruk-av-tvang-og-grensesetting-i-barnevernsinstitusjoner-og-fosterhjem-rapport-2020.pdf>
- Paulsen, V., Wendelborg, C., Riise, A., Berg, B., Tøssebro, J. & Caspersen, J. (2020). *Ettervern – en god overgang til voksenlivet? Helhetlig oppfølging av ungdom med barnevernserfaring*. NTNU Samfunnsforskning. Mangfold og inkludering.
- Picot, A. (2016). Understandings of biological kinship ties in social workers' accounts: A cross-cultural study of out-of-home placements in Norway and France. *Qualitative Social Work*, 15(2), 247–262. <https://doi.org/10.1177/1473325015586247>
- Reime, M. A. (2017). Mellom uansvarlig og kompetent—Forståelser av barnet og rettighetspraksiser blant ansatte i barnevernsinstitusjoner. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 94(1), 22–39. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2017-01-03>
- Reime, M. A. (2018). *Barn på tvang. Nyere styringstrender og konkurrerende diskurser i institusjonsbarnevernet* [Doktorgrad, Universitetet i Bergen]. <https://hdl.handle.net/1956/18156>
- Roy, C., Castonguay, A., Fortin, M., Drolet, C., Franche-Choquette, G., Dumais, A., Lafortune, D., Bernard, P. & Geoffrion, S. (2021). The use of restraint and seclusion in residential treatment care for youth: A systematic review of related factors and interventions. I *Trauma, Violence, & Abuse* (Bd. 22, s. 318–338). <http://omnibook.com/view/e0623280-5656-42f8-9edf-5872f8f08562>
- Rugkåsa, M. & Ylvisaker, S. (2020). *Krysspress* (1. utg.). Gyldendal.

- SSB (2022, 28. november) 11363: *Barnevernsinstitusjoner. Plasser, barn, oppholdsdager og belegg, etter region, institusjonens eierskap og institusjonstype 2007 - 2021*. Statistisk sentralbyrå. <https://www.ssb.no/statbank/table/11363>
- Sikt. (u.å.). *Kunnskapssektorens tjenesteleverandør*. Sikt. Hentet 13. april 2024 fra <https://sikt.no/>
- Skau, G. M. (2015). *Mellom makt og hjelp* (4. utg.). Universitetsforlaget.
- Snoek, J. E. & Engedal, K. (2017). *Psykatri for helse- og sosialfagutdanningene* (4. utg.). Cappelen Damm Akademisk.
- Svensson, L. G. & Karlsson, A. (2013). Profesjoner, kontroll og ansvar. I A. Molander & L. I. Terum (Red.), *Profesjonsstudier* (s. 262–275). Universitetsforlaget.
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse, en innføring i kvalitative metoder* (5. utg.). Fagbokforlaget.
- TV 2. (2024, 10. mai). *Mangler oversikt over barn med rusproblemer*. TV 2. <https://www.tv2.no/nyheter/innenriks/mangler-oversikt-over-barn-med-rusproblemer/16663858/>
- Ulset, G. & Melheim, S. (2013). *Håndtering av tvang i barneverninstitusjoner: Ansattes, lederes og tilsynets perspektiver* (25; s. 133). NTNU Samfunnsforskning. <https://www.ntnu.no/documents/10293/0/H%C3%A5ndtering+av+tvang+i+barneverninstitusjoner/9f436c1b-92ef-4989-99c9-da243e704dda>
- Ulset, G. & Tjeltflaat, T. (2012). *Tvang i barneverninstitusjoner. Ungdommenes perspektiver*. NTNU Samfunnsforskning. <http://samforsk.no/Sider/Publikasjoner/Tvang-i-barneverninstitusjoner---ungdommenes-perspektiver.aspx>
- Vagle, B. R. & Soggiu, A.-S. (2023, 4. mai). *Med rett til å ruse seg til døde?* Dagens Medisin. <https://www.dagensmedisin.no/med-rett-til-a-ruse-seg-til-dode/563808>
- van der Weele, J. & Karlsen, K. (2023). *Analyse i komplekse barnevernssaker—Fra magefølelse til kritisk tenkning*. Gyldendal.
- Vik, S. & Halså, A. (2022). *Ungdom i rusbehandling – overgang til voksenlivet* (2. utg., Bd. 12, s. 4–16). Fontene forskning. <https://fontene.no/forskning/ungdom-i-rusbehandling-overgang-til-voksenlivet-6.584.923162.248c0ee4cd>
- Weber, M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology: 2* (Bd. 2). University of California Press.
- Wærness, K. (Red.). (2001). *Omsorgsetikk, omsorgsrasjonalitet og forskningens ansvar*. Opplag 2004. I K. Ruyter & A. J. Vetlesen, *Omsorgens Tvetydighet – egenart, historie*

og praksis. Gyldendal Akademisk.

Østerlie, T. (2014). Begrepsfesting og teoriutvikling i grounded theory: et organisasjonsfaglig perspektiv. I E. Hjälmhult, T. Giske & M. Satinovic (Red.), *Innføring i grounded theory* (s. 61–73). Akademika.

Vedlegg 1. Informasjonsskriv

Vedlegg 2. Intervjuguide

Vedlegg 3. Sikt godkjenning

Vil du delta i forskningsprosjektet

«Maktutøvelse i barnevernsinstitusjon: Balansegangen mellom utøving av tvang og ivaretagelsen av barnets integritet»?

Formålet med prosjektet

Mitt navn er Sandra Samuelsen og er masterstudent ved Høgskolen på Vestlandet. Jeg ønsker å skrive min masteroppgave om utfordringer knyttet til:

Hvilke utfordringer oppstår i arbeid med bruk av tvang i rusbehandling på barnevernsinstitusjon, og hvordan kan disse håndteres på en forsvarlig måte?

Her ønsker jeg å belyse utfordringer i balansen mellom ivaretagelsen av barnets integritet og rettigheter, opp mot utøvelsen av tvang på barnevernsinstitusjoner. Du har fått dette informasjonsskrivet fordi jeg ønsker å snakke med ansatte på ulike barnevernsinstitusjoner som arbeider med håndteringen av tvang i sin arbeidshverdag. Som ansatt sitter du med svært verdifull erfaring som jeg håper du vil dele med meg.

Det vil blant annet legges fokus på hvilke utfordringer som kan oppstå i selve vurderingen, når man skal beskytte barnets rettigheter og personlige integritet, så vel som ivaretagelsen av barnet i lys av omsorgsansvaret.

Eksempler på spørsmål som kan forekomme er

- Hva opplever du som utfordrende knyttet til vurderingen av bruk av tvang?
- Har du noen gang ønsket å bruke en form for tvang/omsorg, der barnets rettigheter har utfordret dette?

- Tenker du at tvang kan være negativt/positivt? I så fall, hvordan?

Dette forskningsprosjektet er et masterprosjekt knyttet opp mot «Master i barnevernsarbeid», som er en av tre studieretninger på masterprogrammet i Sosialvitenskap, og fyller kravene til master i barnevernsarbeid Høgskolen på Vestlandet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får denne forespørselen fordi du arbeider/har arbeidet på barnevernsinstitusjon der utøvelse av tvang kan forekomme.

Kriterier for å bli kontaktet om mulig deltakelse, er at du har kjennskap og erfaring med utøvelse av tvang på barnevernsinstitusjon. Henvendelsen sendes til ledere ved barnevernsinstitusjoner, som igjen har mulighet til å sende denne videre til sine ansatte. Gjennom snøballmetoden er det ønskelig å komme i kontakt med minimum 8-10 informanter med kompetanse innenfor tematikken tvang.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Høgskulen på Vestlandet er ansvarlig for personopplysningene som behandles i prosjektet.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å be om å få dine opplysninger slettet. Du kan når som helst velge å trekke samtykket ditt uten å oppgi grunn til dette.

Hva innebærer det for deg å delta?

Dersom du takker ja til å delta i studien, så håper jeg å kunne avtale tid for å gjennomføre et intervju. Dette vil helst gjøres ansikt til ansikt, men dersom den geografiske avstanden er til hinder, vil dette være mulig å gjennomføre digitalt. Det vil gjøres lydopptak av intervjuene, slik at informasjonen kan transkriberes og anonymiseres i etterkant. Den innsamlede dataen

(lydopptakene) vil oppbevares og behandles på HVL sin forskningsserver for sikker lagring av forskningsdata. Det vil samles inn personopplysninger i form av kontaktopplysninger, kjønn og aldersgruppe. Du skal og vil ikke kunne identifiseres i prosjektet, der navn og arbeidssted vil bli fullstendig anonymisert i tråd med Sikts gjeldende prosedyrer for innhenting og lagring av data.

Kort om personvern

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler personopplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Du kan lese mer om personvern under*.

Med vennlig hilsen,

Bjørnar Blaaid

(Forsker/veileder)

Sandra Samuelsen:

(Student)

***Elektronisk informasjon:**

- Du kan lese mer om personvern ved å klikke på knappen under.

<https://www.hvl.no/forskning/forskningsetikk/retningslinjer/>

LES MER:

Utdypende om personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Opplysningene om deg vil bare kunne brukes til formålene lagt frem i dette skrivet. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Det er kun prosjektansvarlig og veileder som vil ha tilgang til opplysningene. Prosjektansvarlig er Sandra Samuelsen, og veileder er Bjørnar Błaalid. Navnet og kontaktopplysningene dine vil erstattes med en kode som lagres på egen navneliste adskilt fra øvrige data, lagret på atskilte enheter i samhold med Høyskolen på Vestlandets krav til lagring av personopplysninger. Informantene vil ikke kunne gjenkjennes i en publikasjon, der opplysninger som navn, spesifikk alder, eller arbeidssted anonymiseres. Opplysningene dine vil slettes fra lagrede enheter når vi forskningen avsluttes. Intervju vil bli tatt opp på egnet og godkjent båndopptaker, og datamaterialet vil bli anonymisert og kategorisert under transkriberingen. Opplysninger som vil kunne publiseres, er kjønn og/eller aldersgruppe.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysningene om deg for formål knyttet til vitenskapelig forskning, og fordi forskningsprosjektet er vurdert å være i allmennhetens interesse.

På oppdrag fra Høyskolen på Vestlandet, har personverntjenestene ved Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør, vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til å protestere, be om innsyn, og til retting og sletting av opplysninger vi behandler om deg. Du vil da høre fra oss innen en måned. Vi vil gi deg en god begrunnelse hvis vi mener at du ikke kan identifiseres, eller at rettighetene ikke kan utøves. Du har også rett til å klage til Datatilsynet om hvordan vi behandler dine opplysninger.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet vil etter planen avsluttes 07.06.23, og de innhentede opplysningene vil da slettes.

Spørsmål

Hvis du har spørsmål eller vil utøve dine rettigheter, ta kontakt med:

Masterstudent Sandra Samuelsen, 585767@stud.hvl.no, telefonnummer: 97719292

Veileder Bjørnar Blaalid, bjornar.blaalid@hvl.no

Hvis du har spørsmål knyttet til Sikts vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt på epost:

personverntjenester@sikt.no, eller på telefon: 73 98 40 40.

En tematisk oversikt over hva som ønskes å belyses i forskningsprosjektet, ved bruk av en semistrukturert intervjuguide.

Hvilke utfordringer oppstår i arbeid med bruk av tvang i rusbehandling på barnevernsinstitusjon, og hvordan kan disse håndteres på en forsvarlig måte?

Minner på at i dette intervjuet har du yrkesmessig taushetsplikt, som innebærer at du ikke oppgir navn eventuelle ungdommer.

Introduksjon

1. Hvilken erfaring og hvor lenge har du med å arbeide innenfor barnevernsinstitusjon?
2. Hvilken erfaring har du med å arbeide med tvang innenfor feltet?
3. Hva tenker du generelt om tvang på barnevernsinstitusjoner?
4. Hva gjorde at du valgte å arbeide med dette?

Systembasert

5. Hvilke ulike former for tvang har du erfaring med at det brukes på barnevernsinstitusjon?

Skjønnsmessige vurderinger og evaluering

6. Hvordan vurderes behovet og formen for tvang som anvendes?
7. Opplever du at bruken av tvang blir evaluert i etterkant?

Ansattes tanker av å utføre tvang knyttet til ungdommen

8. Hva tenker du om denne måten å utøve tvang?
 - a. Hvilke konsekvenser tenker du dette kan ha for ungdommen?
 - b. Hvilken positiv/negativ effekt?
9. Hvilke faktorer kan være med på å påvirke hvordan ungdommene opplever tvang/bruk av makt?
10. Hva kan påvirke hvordan man som miljøterapeut på barnevernsinstitusjon utøver tvang overfor ungdommer i rusbehandling?

Ansattes utfordringer av å utføre tvang

11. Hva opplever du som utfordrende ved å bruke tvang overfor ungdom på barnevernsinstitusjon?
 - a. Hva mener du kunne blitt gjort med dette?
 - b. Hvordan er kompetansenivået knyttet til tvang på barnevernsinstitusjoner?
 - c. Hvordan oppleves balansen av å bevare barnets integritet og rettigheter, opp mot utøvelsen av tvang?

d. Hvordan opplever du ungdommenes stemme/medvirkning knyttet til tvang i barnevernsinstitusjoner?

12. Har du noen gang stått overfor etiske dilemmaer knyttet til tvang og barnets rettigheter? Der du har følt at du ønsket å bruke tvang eller grensesetting i situasjoner som hadde vært til barnets beste, der barnets rettigheter har hindret dette?

Ansattes tanker om hvordan en selv kan bli påvirket av å utøve tvang

13. Hvordan blir *du* som ansatt påvirket av å utøve tvang?

Ansattes opplevelse av makt

14. Hvordan opplever du makt og maktbalanse utspiller seg i barnevernsinstitusjonen?
a. Har du noen gang opplevd at du har følt deg utrygg i rollen?

15. Hva kan være med på å påvirke hvordan de ansatte opplever maktbruk?

Kompetanse

16. Hva tenker du generelt om kompetansen knyttet til tvang hos de ansatte på barnevernsinstitusjoner?

17. Hvordan påvirker utrygghet i rollen og manglende kompetanse bruken av tvang?

Rolle

18. Hva tenker du om rollen din som miljøterapeut, med tanke på at man ofte er involvert i alle aspekter ved ungdommens liv og innehar en omsorgsrolle, samt utøver tvang?

Avslutningsvis

19. Hva gjorde at du ønsket å komme og snakke med meg?

20. Er det noe du ønsker å legge til?

Vurdering av behandling av personopplysninger

Referansenummer

647216

Vurderingstype

Standard

Dato

09.01.2024

Tittel

Maktutøvelse i barnevernsinstitusjon – Balansen mellom tvang og barnets rettigheter

Behandlingsansvarlig institusjon

Høgskulen på Vestlandet / Fakultet for helse- og sosialvitenskap / Institutt for velferd og deltaking

Prosjektansvarlig

Bjørnar Blaalid

Student

Sandra Samuelsen

Prosjektperiode

08.01.2024 - 07.06.2024

Kategorier personopplysninger

Alminnelige

Lovlig grunnlag

Allmennhetens interesse (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav e)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 07.06.2024.

Meldeskjema **Kommentar****OM VURDERINGEN**

Sikt har en avtale med institusjonen du forsker eller studerer ved. Denne avtalen innebærer at vi skal gi deg råd slik at behandlingen av personopplysninger i prosjektet ditt er lovlig etter personvernregelverket. Vi har nå vurdert at du har lovlig grunnlag til å behandle personopplysningene.

LOVLIG GRUNNLAG

Den planlagte behandlingen av personopplysninger er nødvendig for å utføre en oppgave i allmennhetens interesse, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 e). Ifølge art. 6 nr. 3 b) skal grunnlaget for slik behandling fastsettes nærmere i nasjonal rett.

Personopplysningsloven § 8 stadfester at behandling av personopplysninger for arkiv-, forsknings- eller statistikkformål er i allmennhetens interesse og kan gjøres på grunnlag av art. 6 nr. 1 e).

Prosjektet gjør nødvendige tiltak for å ivareta de registrertes rettigheter og friheter, jf. art. 89 nr. 1. I vår vurdering har vi lagt vekt på at de registrerte/de registrertes foresatte har fått god informasjon om forskningsprosjektet og behandlingen av personopplysninger, og gitt sin tilslutning til deltakelse.

TAUSHETSPLIKT

Forskningsdeltagerne har yrkesmessig taushetsplikt. Det er viktig at du/dere gjennomfører intervjuene og datainnsamlingen på en slik måte at det ikke registreres taushetsbelagte opplysninger. Vi anbefaler derfor at du/dere minner informantene om taushetsplikten før dere gjennomfører intervjuene.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

Det er institusjonen du er ansatt/student ved som avgjør hvordan du må lagre og sikre data i ditt prosjekt og hvilke databehandlere du kan bruke. Husk å bruke leverandører som din institusjon har avtale med (f.eks. ved skylagring, nettspørreskjema, videosamtale el.).

Personverntjenester legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1 f) og sikkerhet (art. 32).

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til oss ved å

oppdatere meldeskjemaet. Se våre nettsider om hvilke endringer du må melde: <https://sikt.no/melde-endringer-i-meldeskjema>

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

Vi vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!